SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK III. ČÍSLO 2—3.

Belo Letz:

SLOŽENÉ SLOVÁ V SLOVENČINE.

Okrem tvarov, ktoré charakterizuje iba jeden kmeň a rozličné prípony, stretáme sa so složenými slovami, kde môžme hovoriť o dvoch alebo aj o viac týchto častiach.

Složené slovo je so stanoviska analytického taký gramatický celok, ktorého podoba sa môže rozložiť na kmene. Pravda, ak sú zreteľné, lebo u niektorých slov jazykový vývin zastrel složenosť tak, že ťažko zbadať etymologickú členitosť slova, ktorú kompozitá predpokladajú.

Naopak, kritérium syntézy ukazuje, že z príčin syntaktických alebo mechanických splývajú ešte aj v novšom čase slová, aby sa v praxi využily ako celky, a to často so zmeneným alebo modifikovaným významom.

Podľa výsledkov lingvistického badania slovo je rad foném a má schopnosť vyvolať v nás predstavu osoby alebo predmetu, ktorý vyslovuje. Táto mienka je vari základ, ak chceme vysvetliť vznik kompozít. Ak každé slovo obsahuje jednu ideu predmetu, složenina skŕsa, keď sa tieto predstavy spoja bez ohľadu na okolnosť, či v nás vzniká nový obraz označenej veci alebo nie. Predsa nemusia splynúť vždy cele, veď v kompozitách často cítiť živo charakter složeniny, no ide o veľmi úzke sblíženie predstáv a tak, rozumie sa, niekedy od ich spojenia nie je ďaleko k úplnému splynutiu. Rozhodujúcim momentom je tu azda starobylosť a časté užívanie kompozita a veru nemálo i jeho podoba, ktorá niekedy napomáha splynutie. Napokon vplýva tu aj duch jazyka, lebo niektorá reč žičí vývinu složenín.

S otázkou spojenia alebo dokonca splynutia kompozít súvisí aj predpoklad, že pri ich vzniku naruší sa alebo cele zanikne morfologický pomer častí složeniny, ktorá prechádza do skupiny výrazov

predstavivosti. (Zoltán Gombocz, Magyar nyelv XXX, 1934, č. 1—2, str. 6.) Pripustiť túto zmenu môžeme hádam len v prípadoch, kde pôvodný význam slov, tvoriacich kompozitum, je taký temný, že zloženina prešla k simplexom. Všade inde môže ísť o zoslabenie alebo zmeravenie uvedeného pomeru, lebo je nemysliteľné, aby spojené predstavy, ale nesplynulé, prešly ozaj celc do kategoric, kde ešte nepatria.

Ak sa odkloníme od sveta predstavivosti a ostaneme pri základe syntaxe, môžme tvrdiť, že pri vzniku složených slov rozhodoval pomer ich častí vo vete. (Vondrák, Vergleichende slavische Grammatik I, 1924, str. 672 a nasl.) A tu vyplýva nevdojak poučka: ak súvislosť dvoch alebo viac slov bola stála alebo častá, složené slovo skrslo skôr, ako keď tento pomer nebol medzi nimi. Náhodná väzba slov nepodporuje vznik kompozít, lebo nevidno príčiny, pre ktorú by sporadický a zriedkavý zjav zasiahol tak hlboko do štruktúry slova. Ale nech hovorí príklad: Človek robieval alebo dobro, alebo zlo; podľa toho, aký čin bol u neho zvyčajný, vznikly výrazy složené: *dobroděj*ь alebo *zloděj*ь. Za výnimky načim, pravda, pokladať veľa nových složenín, ktoré nepodliehaly vývinu kompozít, lebo ich vytvorili umelo, a to ako termíny podľa všakových cudzích vzorov. Ide tu o knižné slová, hojné v rozličných odboroch. Pri ich vzniku rozhodoval skôr zreteľ výrazovej ekonomie a účelnosti, a najmä snaha, čo najpriliehavejšie vystihnúť význam.

Sú prípady, že vzniku složeného slova sa nemožno takmer ani vyhnúť. Platí to na pr. o miestnych menách, ktoré majú stály prívlastok. Ak chceme túto väzbu zadjektivizovať, musíme utvoriť složeninu. Teda z mien *Dolný Kubín—dolnokubínsky, Svätý Jur—svätojurský, Liptovský Svätý Mikuláš—liptovskosvätomikulášsky.* V živej reči badať, pravda, snahu vystačiť so simplexami, ktorými sa lepšie narába; hovorí sa *martinský* miesto *svätomartinský* alebo *turčianskosvätomartinský*, ale niekedy jednak len ťažko zaobísť sa bez kompozita, lebo ho presnosť požaduje. Podobný je vývin aj iných väzieb: *strieborný vlas—striebrovlasý starec, veľká moc—pani veľkomožná* a pod.

Zpomedzi pokusov roztriediť kompozitá najpresvedčivejší je spôsob etymologický, ktorý dbá na pôvod složeniny. Vondrák (uv. m.) skúma, aký kmeň ukazuje prvá časť složeného slova; nedôveruje rozdeleniu na priradené a podradené složeniny, lebo vraj je neisté a subjektívne, má teda len problematickú hodnotu. Leskien (Grammatik der serbokroatischen Sprache, str. 322 a nasl.) rozo-

znáva tri druhy kompozít, a to tiež podľa prvého člena, ktorý môže byť: 1. nesklonný kmeň nominálny, numerálny a pronominálny, 2. partikula, negácia alebo predložka a 3. pôvodu slovesného.

Jan Łoś, ktorý sa zaslúžil štúdiami o poľských zloženinách (Složnyja slova p. jaz., Petrohrad 1901) v svojej Gramatyke polskej (II. Słowotvórstwo, 1925, str. 113 a nasl.) má toto triedenie: zrosty a wyrazy złożone; druhú kategoriu ďalej rozdeľuje na kompozitá „z tematem imiennym a czasownikowym".

Súhlasne aj Gebauerova Příruční mluvnice jazyka českého, vydaná Fr. Trávníčkom (1931, str. 86 a nasl.) hovorí o nevlastných slovách složených alebo „spřežkách" a o vlastných kompozitách.

No kým Łoś zaradil zloženiny s prvou časťou tematicko-verbálnou k vlastným kompozitám, v Příručnej mluvnici hovorí sa o nich v oddelení „o spřežkách" a proti Vondrákovej mienke vlastné zloženiny určovacej grupy sú „souřadné a podřadné"; znak, že jej vydavateľ nesúhlasí s Vondrákovým tvrdením o problematickej hodnote tohto rozdelenia, alebo nemôže najsť lepšie.

Najnovšie na pr. Z. Gombocz (uv. m.) narába pri rozdelení složených slov novými názvami, pravda, kryjú cele smysel obvyklých triedení. Srasty alebo „spřežky", t. j. složky nazýva zloženinami anorganickými (mechanickými) a vlastné kompozitá označuje za organické.

Pri týchto pokusoch triedenia je jasné, že teoretikovia postavili ho na základ vzniku a vývinu kompozít. Podľa nich treba rozpoznávať najskôr dve hlavné kategorie, a to slová, ktorých členy dostaly sa dovedna mechanicky podľa významu syntaktickej skupiny a potom zloženiny, kde nejde o náhodný pomer syntaktický, ale o prirodzené spojenie, ktoré vyplýva z jazykových a sémantických potrieb. V druhej kategorii prvý člen je podobove nesamostatný, v slovanských jazykoch špeciálne nesklonný kmeň; iba druhá časť je formálnym a rodovým činiteľom. V ďalších bodoch triedenia už niet jednotnosti, hoci zdá sa, etymologické stanovisko je oprávnenejšie, no u niektorých kategorií stretá sa s ťažkosťami.

Z povahy složených slov plynie, že každá reč neznesie ich rovnako. Niektoré jazyky ich majú veľa, na pr. nemčina alebo z neindoeuropských maďarčina, iné menej; a vari k nim patria aj slovanské jazyky. Kým vlastné kompozitá slovanské bývajú zpravidla dvojčlenné, nie je tak na pr. v maďarčine, kde sú dôležitým činiteľom tvorenia slov, takže v nej složenina trojčlenná, ba až štvorčlenná je nezriedkavá (na pr. *anyaszentegyház*), čo má základ v konglutinačnej schopnosti tohto jazyka.

Podľa tvrdenia Łošovho (uv. m., str. 113) složené slová boly už v prareči indoeuropskej, no z jej fondu nezostalo takmer nič pre slovanské jazyky; iba temné stopy *(svokor, sestra, hniezdo)*. Oveľa jasnejšiu podobu majú doklady praslovanské.

Keby sme terajší stav porovnali s dávnejším, mohli by sme tvrdiť, že složených slov pribúda. Pravda, v slovanských jazykoch niektoré prešly už dávno do skupiny simplexov, alebo vymrely, ale počet takto vyhynuvších kompozít je nepatrný, ak máme na mysli veľký prenik složených slov v modernej dobe do jazykovej štruktúry slovanských rečí.

Rozdelenie složených slov v slovenčine.

1. Slovenské kompozitá majú tenže základ a podobný vývin ako složené slová v ostatných jazykoch slovanských, a keďže kultúrny vplyv cudzí a rozmach domácej učenosti stúpa, získaly si už pevné miesto v literárnej a v odbornej reči. Ľudový hovor nie je nimi, pravda, tak poprestýkaný, lebo je konzervatívny, ale bežné odborné výrazy aj v ňom sa zakotvujú a udomácňujú, lebo s novou vecou príde vždy aj nový názov.

2. Cieľnejší odklon od fondu slovanských kompozít je v našej reči pochopiteľne skôr u srastov čiže složiek ako u vlastných složenín. Však tu azda u všetkých slovanských jazykov vývin pokračoval samostatnejšie, a to súladne s duchom tej alebo onej reči osobitne, hoci identičnosť alebo väčšiu-menšiu podobnosť ľahko zistiť. Túto mienku podporuje okolnosť, že složky sú zvyčajne novšieho dáta.

3. Podľa uvedených roztriedení môžme aj pre slovenčinu určiť tieto druhy složenín: 1. vlastné složené slová a 2. „spriažky" alebo „srasty", ktoré budeme v slovenčine označovať slovom složky. Prvý oddiel rozdelíme podľa Łoša na složeniny menné a slovesné, pri čom si povšimneme, kde bude možno, na aký kmeň doznieva prvá časť kompozita. Složené slová s prvou časťou predložkovou z príčin technických tu vynecháme.

1. Vlastné slová složené.

A) Složeniny menné.

Kompozitá s nesklonným kmeňom nominálnym môžu byť: 1. čiro substantívne, 2. adjektívum + podstatné meno, 3. podstatné + prídavné meno, 4. čiro adjektívne, 5. zámenné a 6. číslovkové.

Ak obidve časti složeniny sú kmene substantívne, rod složeniny

označuje druhá časť, kým prvý člen je nesamostatný. Už v cirkevnej slovienčine nastala často u prvej časti kmeňová uniformácia na *o* podľa *o* kmeňov, hoci etymologický zreteľ pýta iný kmeň. Táto analogia zasiahla všetky kategorie kompozít, a to vari preto, že *o* kmeňov bolo najviac. Tak sa stalo, že sila analogie zastrela u veľkej časti složenín kmeň prvej časti, na pr. r. *listopad,* srb. *vojovod, kosto-bolja,* csl. *dobrodějь, Svętoplъkъ* a iné.

a) Podstatné mená rodu mužského.

Prvá časť je *o* alebo *jo* kmeň mužského rodu: bohoslovec, bratovrah, časomer, časopis, divotvorca, dlhopis, hladomor, hmyzožravec, hromosvod, hromotresk, hromovládca, chlebodarca, jazykospyt, Juhoslovan, juhovýchod, kráľovrah, kovolejec, ľadoborec, ľadolom, ľadorez, lichomer, liehovar, ľudojed, ľudomil, ľudožrút, lykožrút, otcovrah, peňazokaz, peňazomenec, peňazopis, Petrohrad, psohlavec, rodokmeň, rodoľub, rodomil, rodopis, rodostrom, románopisec, Severoameričan, severovýchod, spádomer, spevokol, Stredoslovák, stredovek, svetobôľ, svetoobčan, svetopis, tlakomer, uhlomer, úrokomer, vetromer, vetroplach, zákonodarca, žalospev, životopis a pod.

Prvá časť je *a* alebo *ja* kmeň ženského rodu: cestopis, diaľkomer, chválospev, kávovar, kľukoroh, kozorožec, krasocit, krasopis, minonosec, paromlyn, parostroj, parovoz, polohopis, prírodopis, prírodoskum, prírodospyt, prírodoznalec, rukojemník, rukopis, silospyt, spŕchomer, vierozvest, vodopád, vodovod, Žabokreky a pod.

Prvá časť je *o* alebo *jo* kmeň stredného rodu: bruchopások, delolejec, drevokaz, drevokupec, drevorez, drevorubač, drevorytec, kolozub, miestopis, letohrádok, letopis, letopočet, letorast, mäsopust, písmolejec, pivovar, teplomer, vajcovod, vajíčkovod, vinohrad, železolejec a pod.

Prvá časť je *u* kmeň. *U* kmene podľahly tiež asi veľmi skoro *o* kmeňom. Ako výnimka sa uvádza *medvědь* z **medu̯-ē-dis,* slovensky *medveď.* Sem patria: domorodec, medokýš, kde kmeň je vyrovnaný podľa *o* kmeňov.

Dlhý *u* kmeň javí sa v príklade krvotok; *i* kmeň: ohňostroj, zverolekár, meďorez. Spoluhláskové *n* kmene (kameňolom) a *s* kmene (slovosklad, slovosled, slovospyt) a pod. prešly k *o* kmeňom. Na *r* a *t* kmene u substantív niet istých dokladov.

b) Podstatné mená rodu ženského.

Prvá časť je *o* alebo *jo* kmeň mužského rodu: bohorodička, bohoslužba, časoveda, červotočina, činohra, Juhoslávia, kovolejáreň, ko-

vorlač, kovoveda, ľudoveda, ľudovláda, mravopočestnosť, mravouka, olejomaľba, rodoláska, spevohra, svetovláda, štátoveda, vetroplavba, víťazosláva, vzducholoď, vzduchoplavba a pod.

Prvá časť je *o* alebo *jo* kmeň stredného rodu: právoplatnosť, povetroplavba, zdravoveda, železolejáreň a pod.

Prvá časť je *a* alebo *ja* kmeň ženského rodu: čarokráž, hviezdoveda, chvále reč, krasoveda, modloslužba, mucholapka, muchotrávka, paroloď, paroplavba, prírodoveda, rukodielňa, slávobrána, škodoradosť, ústavoveda, vierouka, zimomriavky, zimozeleň a pod.

c) Podstatné mená rodu stredného.

Prvá časť *o* alebo *jo* kmeň mužského rodu: bohoslovie, bratovraždenie, citoslovce, časopisectvo, hromobitie, Juhoslovanstvo, ľudojedstvo, ľudožrútstvo, rodomilstvo stromoradie, svetoobčianstvo, tvaroslovie a pod.

Prvá časť je *o* alebo *jo* kmeň stredného rodu: bruchopasníctvo, delostrelectvo, drevokupectvo, vinobranie, vnútrozemie a pod.

Prvá časť je *a* alebo *ja* kmeň ženského rodu: cestopisectvo, čarodejníctvo, rukojemstvo, vetoslovie, vierovyznanie, vlnobitie a pod.

Iné kmene: a to: *ū* kmeň krvosmilstvo, *n* kmeň kmeňoslovie.

*

So stanoviska synchronického k týmto kategoriám kladieme aj také složené slová, pri ktorých možno myslieť, že druhá časť je pôvodu slovesného, čoho dôkazom by mohlo byť, že ich neužívame ako nesložené, na príklad: ľudojed, ľudomil, rodomil, vetroplach, časomer, slnovrat, vajcovod a iné.

2. Prídavné meno + podstatné meno.

Prvá časť je prídavné meno, ktoré sa končí v kmeňovej podobe na *o*, a druhá časť je podstatné meno.

V tejto kategorii môžme najskôr hovoriť o dvojvýrazovej skupine prívlastkovej *dobrý* + *byť*, ktorá sa stala neskoršie kompozitom. Ešte vraj v poľštine 17. storočia trvá *biała głowa*, hoci už vidno aj tvary *białogłowa* (Łoś, uv. m., str. 117). V novšom čase aj v slovenčine veľmi pribúda týchto složenín. Uvedieme ich náročky viac, aby sme naznačili, že nejde o ojedinelý zjav.

a) Složenina je rodu mužského: blahobyt, blahozvuk, belohlavec, belohlávok, bielotok, cudzobažník, cudzopasník, cudzozemec, černobýl, černohlások, Černohorec, černokňažník, čistopis, ďalekohľad, ďalekopis, Dolnozemec, dobrobyt, dobrodej, dobrodinec, dobrodruh, dob-

rovoľník, dobroželateľ, holobrádok, holomráz, holopysk, Hornozemec, hustomer, jemnocit, krivoprísažník, krutohlavec, ľahkomyseľník, malomeštan, malopriemyselník, márnotratník, milodar, Novohrad, novokrstenec, novorodenec, novotvar, ostrolist, ostropes, ostrovid, ostrovtip, pravopis, pravouholník, priamouholník, rýchlopis, rýchlovlak, starovek, starosvat, staroverec, svätokupec, tesnopis, veľkokupec, veľkomeštan, veľkostatkár, zlatohlav, zloboh, zločin, zlodej, zloduch, zlomyseľník, zlosyn, zlozvuk, zlozvyk a iné.

b) Zloženina je rodu ženského: blahočinnosť, blahosklonnosť, belokrvnosť, cudzoložstvo, ďalekozrakosť, dobromyseľnosť, dobroprajnosť, dobrosrdečnosť, dobrozvučnosť, hlbokomyseľnosť, hodnovernosť, holohumnica, horkokrvnosť, hrdomyseľnosť, chladnokrvnosť, choromyseľnosť, krátkozrakosť, kratochvíľa, krutovláda, ľubozvučnosť, malomocnosť, malomyseľnosť, novotvorba, plnoletosť, prostopaš, prostosrdečnosť, rovnobežnica, rovnocennosť, rovnodennosť, rovnomernosť, rovnoprávnosť, rovnošata, rovnováha, slabomyseľnosť, smutnohra, starobylosť, starožitnosť, svätokrádež, trúchlohra, veľkodušnosť, veľkokňahyňa, veľkokňažná, veselohra, vysokomyseľnosť a iné.

c) Zloženina je rodu stredného: cudzoložstvo, černokňažníctvo, darmožráčstvo, holoslovie, krivoprísažníctvo, malomocenstvo, plnomocenstvo, pravoslávie, starožitníctvo a iné.

3. Podstatné meno + prídavné meno.

Opačné zloženie majú kompozitá, ktorých prvý člen je podstatné meno so zvyčajným *o* a druhá časť prídavné meno. Všetky sem patriace doklady môžu sa, pravda, pozmeniť na typ *podstatné meno* + *podstatné meno:* čarokrásny, hromovládny, kameňouholný, kmeňotvorný, radodajný, siahodlhý, skalopevný, smerodajný, smrtonosný, spásonosný, stredozemný, striebrovlasý, svetochýrny, školopovinný, ústavodarný, ústavoverný, vierohodný, vierolomný, vodopisný, vodorovný, západoeuropský, zimomrivý, zlatonosný a iné.

Pre príklady, ako sú: zlatoústy, zlatovlasý, zlopovestný, zlorečený, zlovestný, zlovoľný a iné, môže byť aj iný výklad. Prvá časť nevytvára ani kategoriu *prídavné meno* + *prídavné meno.* A či nejde tu o spodstatnelé mená prídavné?

4. Zloženiny z prídavných mien.

Kompozitá čiro prídavných mien zadeľujú sa do troch hlavných skupín: sem patria: *a)* složené slová významu spojovacieho,

b) určovacieho, *c*) prisvojovacie (porov. Gebauer-Trávníček, Příruční mluvnice, str. 87 a nasl.).

a) Ak sa dve prídavné mená spoja tak, že ich význam sa nemení, a ak obidve časti sú významove rovnocenné, skĺsajú spojovacie zloženiny, na príklad: biclo-belaso-červená zástava, Československá republika, Rakúsko-uhorská monarchia, hluchonemý žobrák a iné.

b) Ale tento priradený pomer sa naruší a prvé prídavné meno býva prívlastkom druhého. Tak „bledozelená farba" neznamená už bledú a zelenú farbu, ale zeleň, ktorá je viac-menej bledá. Tu hovoria gramatiky o pomere podriadenosti. Ale toto rozdelenie má chybu, lebo sú príklady, kde môžeme voľne uvážiť, či chceme v zložcnine vidieť priradený alebo podriadený pomer. Ak poviem podľa typu „červenobiely" žltozelený, môže ísť o obidva pomery. Ostatne zmienili sme sa o veci v úvode tejto úvahy. — Príklady: celodenný, celoročný, ďalekonosný, ďalekosiahajúci, ďalekoznámy, dávnominulý, dlhotrvanlivý, dolnorakúsky, hornolehotský, jasnovidný, ľahkoverný, tmavočervený, veľkolepý, veľkomožný a iné.

c) Ako sme videli neistotu medzi zloženinami bodu *a* a *b*, podobne je medzi skupinou *b* a *c*. Zasa môžme subjektívne rozhodovať o prisvojovacej alebo určovacej funkcii kompozita, na príklad: „pestrofarebný" označuje, ak chceme, že farebná vec je pestrá, alebo, že hovoríme o farbe, ktorá má pestrosť. Preto všetky adjektívne kompozitá, ktorých druhý člen je odvodený od substantíva, lepšie je azda zadeliť k prisvojovacím zloženým podobám. Sú vraj pôvodné a predstavujú spoľahlivý základ, ku ktorému zloženín pribúda, hoci aj troška iného významu (Gebauer-Trávníček, uv. m., str. 89.). — Príklady: belobradý, belofúzy, belokvetý, beloperý, belovlasý, belozubý, bodromyseľný, bosonohý, bystrozraký, černobrvý, černohrivý, červenolíci, dlhoruký, drobnozrnný, holohlavý, krivoústy, krivozubý, modrooký, ostrozraký, ploskonohý, ploskonosý, prostomyseľný, tupohlavý, tvrdošijný, úzkolistý, úzkokoľajný, úzkoprsý, veľkozrnný a iné.

U všetkých týchto kategorií badať pochopiteľnú okolnosť, a to, ak je prvý člen zloženiny častý a ak jestvuje prídavné meno kontrastujúceho významu, vznikajú celé reťaze zložcnín typu: starý-nový, veľký-malý, čierny-biely a pod., na príklad: novobanský, novoveský, novomestský, novodobý, novomódny, novopečený, novoprišlý, novoročný, novoveký, novozákonný, novosadský — starodávny, staromódny, starosvetský, starozákonný, alebo: černobrvý, černohlavý, černohorský, černohrivý, černomorský, černooký, černovlasý — belobradý, belofúzy, belohlavý, belokvetý, beloperý, belovlasý, belozubý, alebo:

veľkolepý, veľkodušný, veľkomestský, veľkomoravský, veľkomožný, veľkomyseľný, veľkonočný, veľkopiatočný, veľkozrnný — maloletý, malomestský, malomocný, malomyseľný, malopriemyselný a iné.

5. Zloženiny zámenné.

Väčšina zámen má svoje složené podoby v složkách, a nie vo vlastných kompozitách. Ale zpomedzi nich složené slová podľa spôsobu mien podstatných a prídavných najzvyčajnejšie tvorí zámeno *sám*, azda preto, že býva vo funkcii prídavného mena: samočinnosť, samobytnosť, samodruhý, samohláska, samochtiac, samojediný, samoklam, samokýška, samoľub, samopaš, samorastlík, samorodý, samospasiteľný, samospráva, samostan, samostatnosť, samosúd, samosvoj, samotok, samotretí, samouk, samourčenie, samovar, samoväzba, samovláda, samovlastný, samovoľnosť, samovrah, samovratec, samovzdelávací, samožertva, samožitný a iné.

6. Zloženiny číslovkové.

Podobné sú pomery aj u číslovieк. Okrem mnohých složiek prípady ozajstných složenín vidíme najmä u číslovieк povahy substantívnej a adjektívnej. Súhlasne ich roztriedenie zapadá do tohože rámca:

jedno-: jednoboký, jednobožstvo, jednobytnosť, jednodenný, jednodobý, jednoduchý, jednoramenný, jednooký, jednoročný, jednorodený, jednoženstvo a iné.

prvo-: prvobytný, prvopočiatok, prvorodenec, prvosienka, prvotlač, prvoveký a pod.

sedmo-: sedmohlások, Sedmohradsko, sedmohran, sedmoslivkár a pod.

mnoho-: mnohobožstvo, mnohočlenný, mnohodielny, mnohohran, mnohokopytník, mnohoročný, mnohosľubný, mnohostranný, mnohotvárny, mnohouholník, mnohovážený, mnohoženstvo a iné.

každo-: každodenný, každoročný a pod.

Poznámka: No kompozitum nemusí v prvej časti vyznievať na *o*, na príklad číslovka *dve* pýta tieto svoje formy od tvaru rozčleňovacieho: dvojdielny, dvojčlenný, dvojctihodný, dvojfarebný, dvojhlas, dvojhláska, dvojhlavý, dvojhranný, dvojjazyčný, dvojkopytník, dvojkrýdlový, dvojlístok, dvojmesačný, dvojnohý, dvojradý, dvojramenný, dvojročný, dvojrohý, dvojslabičný, dvojsmysel, dvojtvar, dvojtýždňový, dvojženstvo a iné.

(Pokračovanie.)

Ľudovít Novák:

K ZÁKLADOM SLOVENSKEJ ORTOEPIE.

Abecedou deklamácie je
správna výslovnosť.
*Štefan Krčméry.**

Pod názvom „ortoepia" rozumieme náuku o správnej a vzornej výslovnosti spisovného jazyka.[1] Slovenská ortoepia je teda toľko ako ortoepia spisovne slovenská, nakoľko nárečia, ktorým chýba akákoľvek vedomá normalizácia, nepoznajú ani programového a sústavného pestovania zvukovej kultúry jazyka. Ortoepia je náuka, ktorá nám podáva súhrn pokyn o tom, ako máme vyslovovať hlásky, skupiny hlások, slová, skupiny slov a vety nielen so stránky tvorenia čiže artikulácie hlások ako takých, ale aj s hľadiska kvantity, melodie a prízvuku. Ortoepia nepodáva len súborne popis správnej výslovnosti, ale upozorňuje aj na vady a nedostatky výslovnosti, ktoré majú najrozličnejšie prirodzené príčiny (tak na pr. stopy po výslovnosti nárečovej alebo inojazyčnej). Patologickými prípadmi, spôsobenými vadami a nedostatkami fyziologickými, náuka o správnej výslovnosti sa normálne nezaoberá.

Každá ortoepia predpokladá už ustálenie gramatickej sústavy príslušnej spisovnej reči a nie je dobre myslitelná bez istej tradície spisovnej výslovnosti. S druhej stránky ortoepia je nezávislá od pravopisu, ak máme na mysli, pravda, užší význam tohto slova, ktorý zahrnuje v sebe sústavu pravopisnú ako takú a nie iba poznámky o písaní jednotlivých, izolovaných slov.[2] Lež negatívne musí ortoepia upozorňovať na také zásady, úsporné princípy alebo nedostatky a nejasnosti pravopisu, ktoré môžu mať — a často aj majú — vplyv na výslovnosť spisovnej reči samej.[3]

Okrem ortoepie jestvujú ešte dve iné náuky; kalilogia a technika hlasu s umením prednesu.[4] Prvá poučuje o tom,

* Slovenský ochotník II, 1926, 114.

[1] Popri termíne *ortoepia* je ešte obvyklý aj názov *ortofonia*. Obidva termíny označujú ináč jediný pojem.

[2] O tomto poňatí pravopisu i o pomere pravopisu k ortoepii porov. moju štúdiu K problému reformy československého pravopisu, SMS IX, 1931, 38—72. Tam je tiež reč o pojme „graféma", ktorý ďalej používam.

[3] O niektorých prípadoch tohto vplyvu, pravda, nie vždy správne, hovorí Frinta v štúdii O vlivu písma na výslovnost našeho jazyka, Pastrnkov sborník, Praha 1923, 112—7.

[4] O týchto náukách porov. rozsiahlu Weingartovu štúdiu Zvu-

ako zušľachtovať zvukovú stránku reči najmä slovným výberom a poriadkom slov, druhá upozorňuje na jednotlivé vlastnosti hlasu a na to, kde a kedy máme užiť tie alebo iné variácie hlasovej výšky, sily, tempa a pod. O užitočnom štúdiu týchto dvoch disciplín môže byť reč až po osvojení si ortoepie. Najprv musí byť výslovnosť správna a len potom sa môže usilovať o to, aby bola aj krásna, t. j. aby mala zreteľ k harmonickým zvukovým sledom (eufonia) a aby vyhýbala takým kakofoniám, čo sú uchu nepríjemné alebo až neznesiteľné. Pomer kalilogie k ortoepii je teda taký ako pomer štylistiky ku gramatike. Keďže najnaliehavejšou úlohou našej jazykovedy je upozorniť z týchto disciplín najsamprv na ortoepiu, podáme v tejto štúdii najhlavnejšie zásady správnej výslovnosti spisovnej slovenčiny.

Tieto zásady musia byť vybudované na podklade toho stredoslovenského zvukového systému, ktorý vzali za základ spisovnej reči slovenskej. Ide, pravda, nie o najmenšie častice jazyka ako takého, t. j. o fonémy, ale o zvukové realizovanie týchto foném, o hlásky. Kým teda z disciplín o zvukovej stránke jazykov integrálnou časťou lingvistiky je iba náuka o fonémach — fonologia[5], má fonetika, ako náuka o artikulácii a o hláskach, základný význam pre ortoepiu. Správna výslovnosť spisovnej slovenčiny musí sa teda budovať rovnakou mierou na slovenskej fonologii ako na slovenskej fonetike.

Pre špeciálne pomery na Slovensku bude musieť naša ortoepia vychádzať z toho stredoslovenského typu výslovnosti, ktorý je najbližší fonologickému systému spisovnej slovenčiny. Keďže na Slovensku nemáme nič analogického hovorovej češtine[6], budeme musieť preberať najmä prípady prenášania nárečovej výslovnosti do spi-

---

ková kultúra českého jazyka v zborníku Pražského lingvistického krúžku Spisovná čeština a jazyková kultura, Výhledy č. 14, Praha 1932, 157—244; termín „kalilogia" užíval už Durdík v knižočke Kallilogie čili o výslovnosti, Praha 1873, no čiastočne v inom smysle. Prijímame teoreticky správnejšie poňatie i vhodnejšie roztriedenie Weingartovo.

[5] K pomeru fonetiky a fonologie porov. moju prácu Fonologia a štúdium slovenčiny v II. roč. Slovenskej reči alebo v 2. čísle Spisov Jazykového odboru Matice slovenskej, kde je vyložená základná terminológia fonologická, ktorú na niektorých miestach tejto štúdie o ortoepii musím už predpokladať. V citovanej práci uvedená je aj hlavná literatúra o fonologii.

[6] O pojme „hovorový" porov. podrobnejšie Havránkovu štúdiu v zborníku Výhledy č. 14 (viď vyššie, pozn. 4), 32—84.

sovnej reči, čiže t. zv. dialektické varianty literárnej slovenčiny. Nebudeme, pravda, uvádzať odchýlky takého rázu, ako *loket'* namiesto *laket'*, *orel* namiesto *orol*, *vjerný* namiesto *verný*, *budzem* namiesto *budem* a pod., pretože tu ide o jednotlivé slová a nie o systém, keďže odchýlky *o* za *a*, *e* za *o*, *je*(=*ie*) za *e*, *dz*(=ʒ) za *ď* týkajú sa iba využitia uvedených hlások pre isté slová (*e*, *o*, *ie*, ʒ nie sú ináč neznáme systému spisovnému; na pr. *teraz*, *dom*, *viera*, *medza*). Nám teda pôjde o sústavu ako takú a nie o to, či v pomere k nárečiam tá či iná hláska je využitá v jednom či druhom slove nesúhlasne, t. j. ináč v literárnej reči, ináč zasa v nárečí. Bude treba konfrontovať hlavné rozdiely vo výslovnosti jednotlivých hlások a bude treba upozorniť na výslovnosť, ktorá sa najlepšie hodí pre reč spisovnú. Z cudzojazyčnej výslovnosti príde v úvahu najmä vplyv maďarský a nemecko-židovský.

Zaujímavé by bolo prebrať podrobnejšie dejiny slovenskej ortoepie, skôr ako by sme sa dali do dnešnej náuky o spisovnej výslovnosti. Ale hoci by tieto dejiny boly dosť pútavé, jednako by len komplikovaly vec v očiach čitateľstva, ktoré sa z praktických príčin zaujíma prirodzene predovšetkým o dnešný stav slovenskej ortoepie. Pokým ide o dejiny snáh o správnu spisovnú výslovnosť slovenskú, stačí teda uviesť, že prvé poučky, ktoré boly formulované Ľudovítom Štúrom, boly potom revidované reformou hodžovskohattalovskou a neskoršie nepatrne doplnené Czamblom poukazmi na nesprávne prenášanie niektorých dialektických artikulácií do spisovnej reči.[7]

[7] K dejinám českej ortoepie porov. 3. kapitolu (171—190) Weingartovej štúdie, citovanej v pozn. 4. K vývinu náhľadov na slovenskú ortoepiu porov. moju štúdiu K vnitřním dějinám spisovnej slovenštiny, Slavia XI, 1932, 73—99 a 295—322; tam je uvedená podrobne aj literatúra. Czamblove poučky sú v Rukoväti spisovnej reči slovenskej[3], Turč. Sv. Martin 1919. Z novších menších štúdií o slovenskej ortoepii treba spomenúť aspoň Frintovu pojmove nie celkom presnú prácu O správné výslovnosti češtiny a slovenštiny, Sborník přednášek proslovených na Prvém sjezdu čsl. profesorů filosofie, historie a filologie, Praha 1929, 138—145; Krčméryho Kapitolu o deklamácii, Slovenský ochotník II, 1926, 114—6 a 147—9; moje poznámky Conditio sine qua non pri prednášaní slovenských básní, Luk II, 1931, 42—5; Bartkove článočky Ochotnícke divadlá a literárna reč, Naše divadlo III, 1930, 93—4, Vetný a slovný prízvuk, tamže IV, 1931, 58—60 a O výslovnosti hlások, tamtiež VI, 1933, 57—61; čiastočne sem patria aj moje glosy O zvukových hodnotách spisovnej slovenčiny, Slovenské smery umelecké a kritické I, 1934, 222—229; niekoľko poznámok najde sa aj v Pravidlách slovenského pravopisu a v Slovenskej reči (v I. roč.,

Medzitým práce o slovenskej fonetike a fonologii[8] upozornily na nové problémy, takže až dnes je ako-tak možné shrnúť a podopĺňať, resp. presnejšie formulovať staré poučky a pridať k nim napokon niektoré tézy nové. Pre väčšiu prehľadnosť preberieme postupne najdôležitejšie hlásky, potom skupiny hlások a slov a napokon pripojíme poznámky o kvantite, melodii a prízvuku v slove i vo vete.

1. Samohlásky krátke.

Krátke *a*. Je to okrem dlhého *á* najotvorenejšia slovenská samohláska. Pri jej výslovnosti jazyk zachováva normálnu polohu, t. j. neposunuje sa ani dopredu, ani dozadu. Toto je obvyklá výslovnosť predovšetkým na západe i na východe a na väčšine stredného Slovenska, kým miestami na strednom Slovensku počuť aj hlbšie *a*. Pri tomto *a* hlbšieho tónu je zadná časť jazyka trochu stiahnutá dozadu a o niečo pozdvihnutá. No pery ostávajú pri tom nezmenené (nie sú v tej polohe ako pri *o* či *u*, takže toto o niečo hlbšie *a* je nie labializované). Hlbšie *a* vyskytuje sa v spisovnej výslovnosti tých, čo pochodia z krajov, kde je *ä* ešte živé. Protiklad foném *a*—*ä* je rovnaký ako protiklady *o*—*e* a *u*—*i* a preto *a* vyznačuje sa tendenciou rozlíšiť sa väčšmi od *ä* aj v zvukovej realizácii. Hoci toto hlbšie *a* vyskytuje sa u tých, čo vyslovujú od mladi *ä*, popri *a* normálnom, možno menej častom, treba ho pripustiť i v spisovnej ortoepii. V tej formácii spisovnej výslovnosti, ktorá zachováva *ä*, fonéma *a* môže sa foneticky realizovať teda striedavo ako normálne *a* a ako *a* o niečo hlbšie. Bude úlohou ďalšieho skúmania presnejšie stanoviť, či jestvuje pravidelnosť v striedaní týchto dvoch fonetických realizácií fonémy *a*. Toto zistenie bude mať, pravda, najmä teoretický význam, nakoľko v praxi tí, čo poznajú *ä*, vyslovujú tiež práve v istých polohách alebo štýloch hlbšie *a*, v ostatných *a* normálne, takže sa výslovnosť nemusia učiť. Od tých, čo nepoznajú od mladi *ä*, ťažko žiadať túto výslovnosť *ä* a ešte ťažšie výslovnosť dvojakého *a*.

Od hlbšieho *a*, ktoré sa vyskytuje popri *a* normálnom u tých, čo poznajú *ä*, treba pozorne rozlišovať pomerne veľmi hlboké krátke

---

1932, 4—6 je aj Bartkov článok Výslovnosť niektorých dvojhlások). V školských gramatikách (najmä u Damborského) nie sú ortoepické pokyny vždy správne.

[8] Hlavná slovenská literatúra fonetická i fonologická je citovaná v mojej práci o fonologii (viď tu pozn. 5); v citovaných prácach je zas ďalšia, podrobnejšia literatúra.

a maďarské. Toto *a* sa vyslovuje väčším stiahnutím jazyka nazad i zreteľnejším zvýšením jeho zadnej časti a okrem toho zaokrúhlením pier, pravda, o niečo menším ako pri *o* či *u*. Vo fonetickej transkripcii označuje sa toto *a* obyčajne ako *å* (=artikulácia medzi *a* a *o*) a volá sa obyčajne „labializované *a*". Stretáme sa s ním v maďarskej alebo židovskej výslovnosti slovenčiny, a to i v takých prípadoch, keď gramaticky je reč správna a keď i vo výslovnosti sa podarilo odstrániť ostatné vady (okrem otvoreného *e*, o ktorom je reč ďalej a ktoré sa udržuje najčastejšie paralelne s labializovaným *å*).

Toto ozaj hlbo[illegible] maďarské *å* pôsobí veľmi nepríjemným dojmom na slovenské ucho, dojmom iste nepríjemnejším ako slovenské nelabializované, normálne *a*, prenesené do výslovnosti spisovnej maďarčiny (t. zv. tótos kiejtés). Príčinu tohoto nepríjemného dojmu treba hľadať okrem neobvyklosti v štruktúre oboch prípustných fonologických systémov spisovnej slovenčiny. Tam, kde je len jediná fonéma najotvorenejšej kategorie, t. j. *a*, a kde teda *ä* chýba (veľká väčšina hovoriacich spisovnou slovenčinou), fonéma *a* je celkom prirodzene realizovaná foneticky ako *a* normálne so strednou polohou jazyka, pretože sa nepotrebuje zvukove akokoľvek rozlišovať od inej fonémy tejže najotvorenejšej kategorie. Tam, kde je protiklad *a*—*ä* popri protikladoch *o*—*e* a *u*—*i* (vždy fonéma tvrdá proti mäkkej), nemôže byť realizácia prvej dvojice *å*—*ä*, nakoľko popri *å* čakáme normálne *a* a nie *ä* a popri *ä* o niečo zadnejšie *a* (i s fakultatívnym *a* normálnym). V systéme, kde by bolo *å*—*a* popri *o*—*e* a *u*—*i*, maly by sme celkom inú fonologickú štruktúru: fonémy temnotvrdé — fonémy svetlomäkké. Zkrátka nepríjemný sluchový dojem je hlbšie odôvodnený a nespôsobuje ho len nezvyklosť.

Zo všetkého toho vyplýva požiadavka, aby sa každý, kto pre svoj maďarský pôvod alebo maďarskú výchovu vyslovuje aj v slovenčine hlboké, labializované maďarské *å*, toto *å* sústavne odúčal. Keďže je maďarské dlhé *á* normálne *a* nelabializované, najlepšie je vychodiť priamo z neho a snažiť sa ho vysloviť krátko, čím vznikne slovenské krátke *a* normálne.[9] Iná metoda: vyslovujeme najprv *å*, potom posunujeme vedome jazyk dopredu, pery vzdialime od seba a dostaneme normálne, stredné, nelabializované *a* slovenské. Pri tejto metode bude sa hovoriacemu zpočiatku zdať, že hovorí afekto-

[9] Na túto metodu upozornil už Bartek, Naše divadlo VI, 1933, 58.

vane, ale nesmie sa týmto dojmom dať mýliť, veď podobný dojem afektovanosti majú i Slováci a najmä Maďari, keď sa učia vyslovovať značne predné francúzske *a* (v type *part, patte* proti *pas, pâte*). Tretí spôsob: vyjdeme z neutrálnej polohy, v ktorej sa neartikuluje, a keď jazyk leží približne tak, ako pri výslovnosti normálneho *a;* vzdialime primerane od seba čeľuste, ale pery vôbec nezaokrúhlime a hláska, ktorú dostaneme, bude normálne *a*.

Krátke *ä*. Spisovná reč pozná iba krátke *ä*. Dlhé *á* (=*ä*) prichodí už iba v nárečiach. Krátke *ä* je už i v stredoslovenských dialektoch vzácne, lebo na strednom Slovensku sú celé kraje, kde po ňom niet už ani stopy. Krátke *ä* vyslovuje sa prednou polohou jazyka, ktorý je pri výslovnosti asi v polovičke cesty medzi *a* a *e*. Hláska *ä* je teda taká jednoduchá ako aj *a, e, i, o, u* a nie je to teda dvojhláska (diftong) alebo hláska zložená.[10] Po reforme hodžovskohattalovskej má v spisovnej slovenčine plné domovské právo a musíme ju preto pokladať za časť vzornej spisovnej výslovnosti slovenskej. Keď sú aj isté krajové rozdiely vo výslovnosti tohto *ä* v nárečiach, najlepšie urobí každý, kto vyslovuje toto *ä* od mladi a kto ho má, ako sa hovorí, „vrodené", keď prevezme toto *ä* i do svojej výslovnosti literárnej. Nezabudne pritom, pravda, že v spisovnej slovenčine toto *ä* je oprávnené len v istých slovách, a to len po perniciach (nebude preto hovoriť *kämeň, gäte,* ani *väža, mäd* a pod.).

Keďže tých, čo majú *ä* „vrodené" či „zdedené", je nepatrná menšina, ako rovnoprávnu náhradu za *ä* môžeme pripustiť obyčajné *e*. Táto náhrada je odôvodnená okrem toho ešte dvoma okolnosťami: predovšetkým naučená výslovnosť *ä* býva obyčajne len viacej-menej margírovaná a po druhý raz i pri napodobovanej výslovnosti ostane fonologický systém s *ä* tomu, komu nie je *ä* „vrodené", cudzím. Odporúčať náhradu *ä* hláskou *e* je aj preto možné, lebo slov s *ä* je pomerne veľmi málo a z nich sa iba malá časť hojnejšie užíva. Pri slove *svätý* bolo by síce možné pre tradíciu cirkevnú pripustiť v prípade náhrady popri *e* (*svetý*) aj *a* (*svatý*), jednako aj tu bolo by lepšie dať prednosť tvaru s *e*, aby bola náhrada *ä—e* dôsledná. A keďže väčšine hovoriacich spisovne je *ä* iba literou (grafémou), mohla by sa táto litera zo spisovnej grafiky vôbec vylúčiť. Keby sa písalo *e*, väčšina by *e* tiež vyslovovala (*meso, pet', vezeň* a pod.) a iba nepatrná menšina mohla by podržať i naďalej ako druhú prípustnú výslovnosť *ä*. Bolo by

[10] K podrobnejšej artikulácii *ä* porov. aspoň 96. a nasl. str. Hálových Základov spisovné výslovnosti slovenské, Praha 1929 (na konci knihy je aj prehľadná mapka o geografickom rozšírení *ä*).

to ako v spisovnej grafike maďarskej, kde otvorené *e* i zatvorené *ë* označuje sa rovnako literou *e;* na pr. *embër* píše sa *ember,* pretože väčšina hovoriacich spisovnou rečou maďarskou nerozoznáva už viacej dve fonémy *e*, ale len fonému jednu, teda *ember.*

Keďže sa výslovnosť *ä* i z nárečí postupne stráca, niet nádeje, že by sa v budúcnosti počet hovoriacich s *ä* zvyšoval. Expanzii *ä* stojí v ceste aj okolnosť, že istá deformácia artikulačných orgánov pri výslovnosti *ä* pripadá príslušníkom ne-*ä*-ových dialektov ako veľmi nezvyklá a sama výslovnosť *ä* ako príliš afektovaná.

Krátke *e*. Túto hlásku, ktorú poznajú na celom Slovensku, vyslovujú všade približne rovnako. Upozorniť treba len na neoprávnené prenášanie výslovnosti maďarského zatvoreného *ë* aj otvoreného *e* (=ɛ) do slovenčiny. Pre tú formáciu spisovnej slovenskej výslovnosti, kde jestvuje dvojica *e*—*ä*, je najmä otvorené maď. *e* (=ɛ) nepríjemné preto, lebo je v kolízii s *ä*, a býva asociované s domácim *a*.[11] Pre tých, čo poznajú iba *e* a *a* bez *ä*, sú obidva maďarské *e*-ové odtienky rovnako neznesiteľné, keďže u nich *e* pre svoju systémovú symetriu s *o* je stredné a nepotrebuje sa zvukove rozlišovať od inej *e*-ovej fonémy.

Pri *e* treba tiež uviesť, že to musí byť *e* nie príliš zatvorené a úzke, t. j. vyslovené s napätím jazykových svalov, ale *e* stredne otvorené a nenapäté. Tónová vzdialenosť medzi jednotlivými hláskami v rade *i*, *e*, *a*, *o*, *u* musí byť približne rovnaká (najlepšie sa dá nacvičiť šeptom).

Krátke *i* a *u*. Dnešná slovenská ortografická sústava pozná síce dve litery *i* a *y*, ale toto rozlišovanie, odôvodnené najmä historicky a tradične, je len grafické. Slovenčina pozná iba jedinú fonému *i*-ovú a tak je aj vo všetkých slovenských nárečiach. Sú síce dialekty, najmä novohradské, kde namiesto pôvodného *y* je dnes o niečo zadnejšie *e* (na pr. *rebe*=*ryby*), ale príslušníci týchto nárečí vedia ináč vyslovovať *i*, takže v literárnej reči sa len naučia nahrádzať istú časť svojich *e* hláskou *i*.

Fonéma *i* sa v spisovnej slovenčine ako aj v nárečiach realizuje foneticky dvoma hláskami: jedna je zatvorenejšia, užšia a viacej napätá, druhá otvorenejšia, širšia a menej napätá. Prvá výslovnosť

[11] Porov. k tomu zvukový dojem, ktorý mal Št. Krčméry pri počúvaní recitácie Sládkovičovej básne Nehaňte ľud môj so stopami maďarskej výslovnosti: *Ňahonťa ľud mój, ža ja ľud mlodý,* | *klabatärski posmiavoči* (Slovenský ochotník II, 1926, 115). Nie je to iba príklad na *ɛ*—*a*, ale aj na *å*—*o*, *ᵘ̯ó*—*ó* a *á*—*ä* (alebo lepšie: ã [=ǟ]).

je obvyklá pri dlhom *í* (o tom ďalej) a pri *i*, ktoré stojí najmä po spoluhláskach *ť*, *ď*, *ň*, *j*. A keďže spisovná slovenčina má oveľa menej dlhých *í* a spojení typu *ti* ako západná slovenčina a literárna čeština, treba dať pozor, aby sa výslovnosť zatvorenejšieho, užšieho (menej napätého) *i* neprenášala aj do tých polôh, kde nepatrí. Ďalej aj tam, kde je tento druh *i* na svojom mieste, nesmie byť príliš zatvorený a príliš napätý. Relatívne menšiu zatvorenosť a napätosť užšieho spisovne slovenského *i* spôsobujú najmä dve okolnosti: 1. pretože *i* tvorí s *j* v literárnej slovenčine jedinú fonému, prejavuje sa tendencia, rezervovať „najužšiu" výslovnosť *i*-ovej fonéme vo funkcii neslabičnej (=*j*), „širšiu" zas vo funkcii slabičnej (=*i*); 2. zvláštna, menej palatálna výslovnosť spoluhlások *ť*, *ď*, o ktorej bude reč ďalej. Hoci je pravda, že chyby proti správnej výslovnosti dvojakého *i* nie sú také vážne ako chyby pri iných samohláskach, jednako len vo výslovnosti ozaj vzornej žiada sa mať zreteľ i k týmto nuansám, ktorých zanedbávanie zvukove poškodzuje spisovnú slovenčinu.

Podobne, ako je *i* pomerne veľmi málo napäté, je aj *u* relatívne k iným jazykom (na pr. v porovnaní s francúzštinou) oveľa širšie, lež má na rozdiel od *i* len jedinú štandartnú fonetickú realizáciu.

Je nepatrne málo miest, kde sa krátke *u* v nárečiach blíži k *ü*. Tento prechodný zvuk medzi *u* a predným *ü* pôsobí veľmi rušivým dojmom v spisovnej slovenčine a treba sa ho odúčať vedomým sťahovaním jazyka nazad. Iná vada, ktorá sa zjavuje pri výslovnosti *u*, je nezvykle veľké zaokrúhlenie pier. Slovenské *u* je oveľa menej labializované ako povedzme francúzske *u*, pretože sa zvukove nemusí rozlišovať od dvoch *o*-ových foném. Menšia zaokrúhlenosť (labializovanosť) slovenského *u* je spojená s jeho pomerne menšou zatvorenosťou a s celkom nepatrnou, temer nijakou napätosťou. Na túto vlastnosť slovenského *u* treba dať ešte väčší pozor ako na rozlišovanie dvojakých *i*.

K r á t k e *o*. I pri tejto hláske musíme zdôrazniť, že slovenská jej výslovnosť je menej zaokrúhlená ako v niektorých iných jazykoch, na pr. v ruštine. No nielen slabú labializovanosť treba mať na pamäti pri *o*, ale aj strednú otvorenosť (ako pri *e*, ktoré je jeho pendantom): slovenské *o* nesmie byť teda ani príliš zatvorené, ani príliš otvorené (ako dvojica francúzskych *o*, zatvorené *o* a otvorené *ǫ*) a nesmie prechodiť do labializovaného *å*, aké má maďarčina. Napokon nesmie byť slovenské *o* napäté (úzke), ale žiada sa, aby bolo naopak čo najviac nenapäté (široké).

2. Samohlásky dlhé.

Spisovná slovenčina, ktorá zaťažuje relatívne menej dlhé samohlásky ako západná slovenčina dialektická alebo literárna čeština, vyznačuje sa celkom nepatrným rozdielom medzi artikuláciou samohlások krátkych a dlhých. Tak aj krajné vokály *ú, í,* ako sme čiastočne upozornili už vyššie pri krátkom *i,* rozlišujú sa nepatrne väčšou zatvorenosťou a napätosťou od *u, i* krátkych.

Taktiež dlhé *é, ó,* ktoré sú iba v cudzích slovách (okrem slova *dcéra* a typu *dobré, dobrého, dobrému)* od príslušných krátkych sa temer nelíšia. Na to treba upozorniť najmä príslušníkov niektorých nárečí novohradských a gemerských, ktorí poznajú veľmi zatvorené a značne napäté *ę́* a *ǫ́* (*dobrę́ = dobrej, kráľǫ́ = kráľov).* To platí aj o tých, ktorí vychádzajú z výslovnosti maďarskej. Dlhé slovenské *é* je menej rozdielne od krátkeho *e* ako v literárnej češtine. O tom už ani hovoriť netreba, že dosť časté, individuálne, už aj v češtine nevítané značne zatvorené *é* nesmie sa vôbec prenášať do spisovnej slovenčiny.

Pokým ide o dlhé *á,* príslušníci niektorých pohraničných maďarských dialektov palóckych (maď. palócok) podržujú aj v slovenčine výslovnosť dlhého, zadného, labializovaného *á* (=$\bar{a}$), ktoré v slovenčine je celkom neprípustné, nakoľko slovenské dlhé *á* je normálne, nelabializované a od krátkeho *a* líši sa iba tým, že je o niečo otvorenejšie. Palócke labializované, zadné *á* možno sa odučiť takto: vyjde sa z krátkeho palóckeho *a,* ktoré je väčšinou približne shodné s normálnym, nelabializovaným *a* slovenským (označuje sa v maďarskej lingvistike ako *å)* a postupne sa predlžuje (porov. vyššie podobný, hoci opačný proces pri odúčaní výslovnosti *å* v slovenčine).

Pre Nestredoslovákov treba pri kvantite ešte pripomenúť dve veci: 1. príslušník slovenského západu vnáša do strednej slovenčiny príliš mnoho neprípustnej dĺžky a je náchylný nerešpektovať stredoslovenský rytmický zákon o krátení (vokálna balancia, netrpiaca bezprostredne po sebe idúce dve dĺžky); 2. zas príslušník slovenského východu, ktorý v nárečí kvantitu vôbec nepozná, rád zabúda na ňu v spisovnej výslovnosti. Nakoľko je i rytmický zákon i zvláštne rozloženie kvantity pre spisovnú slovenčinu neobyčajne charakteristické, treba sa vedome odúčať uvedeným vadným stopám dialektickej výslovnosti. No s druhej stránky treba chrániť pred inými pozostatkami nárečovej výslovnosti, ktorá predstavuje rovnakú krajnosť: kým Západoslovák rád neobyčajne predlžuje dlhé samohlásky,

Východoslovák neraz nedodržuje dostatočne dĺžku, takže jeho polodĺžky na Stredoslováka pôsobia často dojmom krátkych.

Mimoriadnejšie predlžovanie dĺžok patrí k istým deklamátorským zvyklostiam. No niekedy zdôrazňovanie dĺžok je odôvodnené aj vnútornou štruktúrou básne, keď totiž kvantita popri význačnejšej eufonickej funkcii má aj väčší význam rytmický. Tento ostatný typ reprezentuje u nás v recitácii vlastných básní E. B. Lukáč.

Pri kvantite treba sa nám zmieniť ešte o dlhých *ŕ* a *ĺ (tŕň, vĺča)*, ktoré robia rovnako ťažkosti veľkej časti Západoslovákov i väčšine Slovákov východných. Kým na západe alebo nepoznajú *ŕ, ĺ*, alebo ich vyslovujú iba v nepatrnom počte slov, na východe majú dvojakú ťažkosť, že nielen slabikotvorné *r̥, l̥* nepoznajú, ale že komplikuje sa im vec ešte aj nedostatkom nárečovej kvantity. Preto Slováci z východu sú náchylní aj krátke slabikotvorné *r, l (vrba, vlk)* vyslovovať dlho *(vŕba, vĺk)*, ak, pravda, nepodržujú nemiestne i v literárnej výslovnosti domáce náhrady vokál+*r, l* za slabikotvorné *r̥, l̥*. V spisovnej ortoepii treba, pravda, bezpodmienečne žiadať výslovnosť bez sprievodných vokálov i správnu kvantitu, pretože dvojice *r—ŕ, l—ĺ* striedajú sa podľa rytmického zákona ako iné dlhé a krátke samohlásky a tvoria kvantitatívne alternácie najmä v tvarosloví a pri tvorení slov *(vrba—vŕb, smrť—mŕtvy, klzký—kĺzať sa, dlhý—dĺžka* a pod.).

3. Dvojhlásky.

Spisovná slovenčina má štyri dvojhlásky (diftongy): *ie, ia, iu* a *uo*. Prvé, *i*-ové dvojhlásky majú sa foneticky realizovať s *j̯*, t. j. s prechodnou hláskou medzi *i* a *j*, druhý, *u*-ový diftong obsahuje zas vo výslovnosti hlásku *u̯*, ktorá je na prechode medzi *u* a bilabiálnym *w* (aké je na pr. v angličtine). Celé trvanie diftongu má sa približne rovnať trvaniu jednej dlhej samohlásky. No pomer medzi obidvoma zložkami dvojhlásky je taký, že niekedy môže kvantitatívne prevažovať aj zložka prvá, kým zložka druhá je o niečo kratšia. Úplné preváženie jednej zložky ako aj naprosté ich splynutie je úplne vylúčené.

Východoslováci nemajú zväčša ťažkostí pri výslovnosti dvojhlások v spisovnej slovenčine: spoja prosto dve krátke samohlásky v jednej slabike a dostanú diftong. Horšie sú na tom Slováci zo západu, ktorým poňatie slabičnej dĺžky ako spojenia dvoch krátkych samohlások v jednu slabiku je úplne cudzie. Podobné, temer neprekonateľné ťažkosti majú Česi, hovoriaci literárnou slovenčinou.

Západoslováci i Česi ponímajú a vyslovujú stredoslovenské diftongy viacerým spôsobom: alebo potlačia prvú súčasť dvojhlásky (*kóň, znameňé, znameňá, znameňú*), alebo vyslovia obidve zložky, ale druhú s dĺžkou (*kuóň, znameňié, znameňiá, znameňiú*), alebo napokon vyvinú ešte zreteľnejší prechodný zvuk medzi obidvoma zložkami (*kuuóň, znameňijé, znameňijá, znameňijú*). Niet sporu o tom, že každá takáto výslovnosť je vonkoncom chybná a v spisovnej reči celkom neprípustná a že treba sa ju sústavne odúčať. Taktiež nemala by sa pripúšťať výslovnosť *vo* namiesto *uo* (*kvoň*), čo aj sa hneď vyskytuje v niektorých stredoslovenských nárečiach.

*

Pokým ide o hlásky, cudzie systému spisovnej slovenčiny, možno ich ponechať v takej vrstve slov, ktorá ešte úplne nezdomácnela a v ktorej sa cudzia hláska pociťuje ako znak istej štylistickej vrstvy. V cudzích, nezdomácnelých vlastných menách neslovenské hlásky sú ešte viac oprávnené. To platí najmä o výslovnosti *ö* a *ü* v slovenčine, keďže Slováci najmä vďaka maďarčine vedia artikulovať tieto hlásky a nemusia ich nahradzovať ako Česi najbližšími vokálmi *e* a *i* (na pr. *géte=Goethe, ígo=Hugo* namiesto *gőte, ügo*). Preto vyslovujme na pr. nielen *ötvös* (Eötvös), *düma* (Dumas), ale aj *fönický, nüansa, parfüm, žüri* a pod. (ale *šofér, likér*, nie *šofőr, likőr*, pretože ide o slová zdomácnelé).

4. Spoluhlásky.

Skupiny samohláska+*u̯*. Okrem uvedených štyroch dvojhlások hovorieva sa v gramatikách o piatom diftongu *-ou*, na pr. *ženou, dušou, dobrou, mnou* a pod. V skutočnosti je to, pravda, *o+v*, ktoré sa len foneticky realizuje ako *o+u̯*. Ak hľadíme na vec s tohto stanoviska, vidíme, že je v slovenčine mnoho skupín samohláska+*u̯*. Na pr. *prau̯da, premáu̯ka, kriu̯da, sľiu̯ka, pokriu̯ka, dieu̯ka, úsmeu̯, kráľoľský, sinoľ, kŕu̯, pŕu̯, chĺieu̯, diu̯, hňeu̯* a pod., hoci sa za *u̯* píše všade *v* a nie *u*, ako v 7. páde *ženou, dobrou, mnou* a pod.

Proti tejto výslovnosti v spisovnej slovenčine jedine správnej prehrešujú sa najmä západní i východní Slováci a Česi, ktorí v uvedenom type, t. j. za *v* po samohláske a pred spoluhláskou, alebo po samohláske na konci slova, vyslovujú *v* a *f* (*v* pred znelou, *f* pred neznelou spoluhláskou alebo na konci slova; na pr. *pravda, krivda, slivka, pokrivka, dievka, úsmev, kráľovský, sinov, kŕf, pŕf, chlieb, div, hňev* ap.). Na vine sú aj gramatiky Damborského,

ktoré propagovaly túto výslovnosť aj v školách, pravda, nenáležite, pretože tento spôsob je menej ekonomický s hľadiska jazykovej štruktúry (rozmnožuje totiž počet závislých morfologických alternácií o typ *f|v, sinof—sinova, sinovo, krf—krvi, úsmef—usmievať sa* ap.) a je nesporne menej výdatný so stanoviska zvučnosti (*v* i *u̯* sú zvučné, znelé, *f* je nezvučné, neznelé). Táto nenáležitá výslovnosť znemožňuje aj správny prednes rýmov v básňach; na pr. *životov—jednotou, svetlonosov—rosou, zemou—snemov, národov—slobodou* (Andrej Sládkovič), *národov—náhodou, rovnakou—prízrakov, reťazou—vŕťazov, priepasťou—nerastov* (E. B. Lukáč) ap.; uvedené príklady nebolo by možné čítať *životof—jednotou...*, *národof—náhodou...* alebo ináč.[12]

Pred spoluhláskou *n* na morfologickom šve vyslovuje sa niekedy *v* ako skutočné *v* a nie ako *u̯*; na pr. *spisovní, hlavní, rovní, pevní, slávni* počuť popri *hlau̯ní, rou̯ní, peu̯ní, sláu̯ni* ap. Možno pôsobí tu asimilačne *n*, ktoré *u̯* nahradzuje labiodentálnym *v*[13]. Pre zjednodušenie spisovnej ortoepie bolo by dobré dávať prednosť i tu výslovnosti s *u̯* pred výslovnosťou s *v*, nakoľko pri zavádzaní *v* by sa porušovala jasná praktická zásada: v skupine vokál + *v* + spoluhláska (alebo koniec slova) *v* „sa mení" na *u̯*. Pre obranu *v* by nestačila okolnosť, že ide o morfémický šev, nakoľko inde je v tejže situácii *u̯* (na pr. *sľiv|a—sľiu̯|ka, po|stau̯|ť'e, kráľ|ou̯|ski* ap.).

Iný je prípad slov *prevrat, prevlieť, nevlastný* a pod. i dvojíc slov ako *do vlaku, pre vklady* ap., hoci *v* je tu tiež v skupine vokál + *v* + spoluhláska. Nevyslovujú sa jednako len s *u̯*, ale s *v*, pretože *v* je tu na začiatku a nie na konci morfémy ako v prípadoch predchádzajúcich. Teda v prípadoch *pre|vrat, pre|vlieť, ne|vlastný* ap. výslovnosť *v* sa úplne shoduje s výslovnosťou *v* na začiatku slov prostých ako *vrátiť, vlieť, vlastný* ap. Je celkom prirodzené, že tu podržíme *v* a nebudeme vyslovovať *preu̯rat, preu̯lieť, neu̯lasní, do u̯laku, pre u̯kladi* a pod.

Spoluhlásky *h* a *ch*. Kým konsonant *h* je hláska hrdelná (laryngálna), *ch* (foneticky označené: *x*) je spoluhláska velárna. Ale pretože tieto dve spoluhlásky sa striedajú v tvarosloví, kmeňosloví a pri zložených slovách ako dvojice *t|d, p|b, k|g, s|z, č|dž (hat—*

[12] Viac o tom v mojom článočku v Luku, citovanom vyššie v pozn. 7. Tam som aj upozornil na nesprávnosť gramatík Damborského v tejto veci.

[13] To formuloval už Bartek v Slovenskej reči I, 1932, 6. Porov. tam aj viacej príkladov na skupiny vokál + *u̯*.

hada, dup—duba... a pod. *box—boha)*, artikulačná diferencia neprichodí v úvahu a dvojica *x—h* sa pokladá za totožnú s ostatnými znelostnými dvojicami (spoluhláska neznelá — spoluhláska znelá).

V niektorých, najmä východoslovenských nárečiach splynuly obidve tieto spoluhlásky v jednu jedinú. Je to alebo slabé *x* (= *ch*), alebo slabé, neznelé *h* (= *ḥ*). Ani jednu ani druhú z týchto sjednotených a redukovaných spoluhlások neslobodno prenášať do spisovnej reči. Podobne je neprípustné zachovávať popri znelom *h* (= *ḥ*) i *h* neznelé (*ḥ*) ako stopu maďarskej výslovnosti. Toto neznelé *ḥ* zjavuje sa najmä na začiatku slov a robí na Slovákov dojem *ch* (= *x*); na pr. „*ḥodiť*" počujú títo ako *chodiť*, „*ḥorí*" ako *chorý* a pod.

Rovnako je neprípustné prenášať do slovenčiny z nemeckej výslovnosti t. zv. ich-Laut (*x́*), čo je vlastne palatálne *ch* alebo neznelé *j* (*ç*); táto hláska sa počuje dobre najmä porovnaním správnej nemeckej výslovnosti slov *ich* (= ja) a *ach* (= citoslovce); v *ich* je predné *x́*, v *ach* je zadné *x*. Hláska *x́* je teda v susedstve predných vokálov a pôsobí veľmi nepríjemne najmä v židovskej výslovnosti slovenčiny a býva asociovaná u počúvajúceho Slováka s hláskou *š* (na pr. *u tých — u tíš*, *z pýchy — s píši* ap.).

Spoluhlásky *p*, *t*, *k*. Tieto konsonanty vo výslovnosti nemecko-židovskej sú aspirované, akoby sa skladaly z *p*, *t*, *k* + *h* (*phekné*, *thepli*, *khebi* a pod.). Je to najvšeobecnejšie známa črta židovskej výslovnosti, pôsobí na nás Slovákov ako výslovnosť afektovaná, čo sa rado využíva v charakteristike Židov v živote i na javisku. Pre spisovnú slovenčinu je to, pravda, výslovnosť neznesiteľná a treba sa ju odučiť.

Podobná je učená výslovnosť cudzích slov, najmä pôvodu gréckeho, ako *théza, theoria, theologia, therapia, mathematika* ap. V spisovnej slovenčine lepšie takúto výslovnosť vôbec nepripúšťať, pretože ani v pravopise sa už *th* v týchto cudzích slovách nepíše a okrem toho táto výslovnosť by bola nevhodným zdržovaním propagácie a popularizácie týchto slov u nás.

Spoluhlásky *ď* a *ť*. Ako sme spomenuli už vyššie v kapitole o dvojakom *i* (úzkom a širokom), stredoslovenské i spisovne slovenské *ď*, *ť* majú čiastočne inú povahu najmä ako *ď*, *ť* české a západoslovenské. Kým typ západný je veľmi palatálny (s pomerne veľkým dotykom hornej časti jazyka na podnebí), stredoslovenské *ď*, *ť* sú menej palatálne, no zato prejavujú istú tendenciu k asi-

bilácii, t. j. ich výslovnosť sa trochu ponáša na palatizované *d͡ž* (=*ǵ*) a *t͡š* (= *ć*). Preto stredoslovenské i literárne *ď*, *ť* pôsobia akustickým dojmom oveľa mäkším ako palatálnejšie *ď*, *ť* na západe.[14] Nakoľko artikulačná a tým i akustická povaha spisovnej dvojice *ď*, *ť* je hlbšie štrukturálne odôvodnená (na pr. skupinami *dě*, *tě*, potom aj *ně*, *tě*), hodno sa jej pridržiavať.

Pri týchto skupinách nech je nám dovolené pripomenúť Západniarom, aby nezabúdali na omnoho väčší počet *ď*, *ť*, *ň* v spisovnej slovenčine, a Východniarom i mnohým Stredoslovákom (najmä z Novohradu a z Gemera), aby neužívali viacej mäkkého *ľ*, ako práve treba (skupiny *ľc*, *ľi*, *ľie*, *ľia*, *ľiu* a tam, kde sa *ľ* píše; typ *vôľa*, *ľud*).

Sykavky. Konsonanty *ď*, *ť* so slabým nádychom k mäkkým *c*, *dz* (*ć*, *ǵ*) treba pozorne rozlišovať od skutočných *c*, *dz* i *č*, *dž* (*celý*, *medza*, *čierny*, *hádžem*), lebo *ć* a *dź* nie sú spojením dvoch konsonantov a preto ich neslobodno vyslovovať ako *t* + *s*, *d* + *z*, *t* + *š*, *d* + *ž*. To platí najmä o *dz* a *dž*, u ktorých i grafika svádza k neprirodzenej výslovnosti, ku ktorej majú náchylnosť okrem cudzincov najviacej západní Slováci. Treba sa ju odúčať rýchlou výslovnosťou vyššie uvedených skupín so snahou potlačiť prvú a zdôrazniť druhú (sykavkovú) zložku.

Pri rade *s*, *z*, *c*, *dz* treba ešte pripomenúť t. zv. šepľavú výslovnosť. Ak nie je spôsobená organickou vadou alebo defektom zubov, možno sa ju odúčať čiastočným znižovaním jazyka a jeho nepatrným stiahnutím nazad.

O sérii *ś*, *ź*, *ć*, *dź* musíme poznamenať, že nesmie mať veľmi hlboký tón, ktorý táto séria dostane väčším stiahnutím jazyka dozadu a značnejším prehĺbením jeho prednej časti. K tejto výslovnosti majú náchylnosť mnohí Stredoslováci, u ktorých počuť skoro až skupiny *šý*, *žy*, *čy* (*šýri*, *žyto*, *čysti* a pod.), pripomínajúce trochu podobné spojenia poľské. Netreba, myslím, ani zvlášť pripomínať, že ide o výslovnosť neprípustnú.

Spoluhlásky *r* a *l*. Slovenské *r* je predojazyčné, lingválne, a nie ráčlové, uvulárne, ktoré je menej zvučné a nehodí sa dobre pre spev. Ťažko sa odúčať toto nevítané neslovenské *r* (najlepšie je cvičiť skupiny *tr*, *dr* v rýchlej výslovnosti) a preto musí byť

[14] J. Stanislav v knihe Liptovské nárečia, Turčiansky Sv. Martin 1932, 79—80, v stopách Hálových tvrdí, že ide o *ď*, *ť* tvrdšie. No toto tvrdenie mohlo vzniknúť iba neprípustným zamieňaním termínov akustických a fyziologických.

bohužiaľ z núdze pripustené i do literárnej reči, kde však je iba trpené, nakoľko primát patrí nesporne *r* predojazyčnému, zvukove oveľa výdatnejšiemu.

Pokým ide o spisovné *ľ*, má mať ono slabý nádych tvrdosti (velárnosti). Tým pripomína trochu ruské a ešte viac bulharské tvrdé *ł* (poľské je iného rázu, pretože sa blíži k bilabiálnemu *w*). Dostaneme ho posunutím končeku jazyka dopredu, čím dostaneme *l* hlbšieho tónu. Štrukturálne je toto trochu tvrdšie *l* odôvodnené tým, že je v systéme postavené proti mäkkému, palatálnemu *ľ*, od ktorého sa má aj akusticky (hlbším tónom) výraznejšie odlišovať. Pravda, upozornenie na túto stredoslovenskú zvláštnosť musí byť doplnené výstrahou, aby „tvrdá" výslovnosť nebola prílišná, pretože nejde o úplne tvrdé *ł*, ale o stredné *l* so slabým sklonom k tvrdosti. Rozumie sa, že najčastejšia a najprirodzenejšia výslovnosť tohto trochu velarizovaného *l* je u tých, čo vyslovujú od detstva aj samohlásku *ä* (u nich je aj hlbšie *a*, o ktorom bola reč už vyššie).

Skôr ako by sme prešly k spoluhláskovým skupinám, musíme uviesť, že je neprípustné predlžovať samohlásky pred niektorými spoluhláskami, najmä v istých tvaroch skloňovania a časovania, ktoré je obvyklé v západných nárečiach. Tak na pr. tvary *tých synov, otcov dom, s dobrou ženou* neslobodno čítať *tích sinóf, otcóf dóm, z dobróv ženóf* a pod., ale *tích sinǫ̣, otcǫ̣ dom, z dobrǫ̣ ženǫ̣*. Alebo: *l*-ové participium *videl, volal, viedol, učil* ap. nie je možné čítať *viďél, volál, vi̯édól, učil*, ale *viďel, volal, vi̯edol, učil* a pod. (Výslovnosť s *ǫ̣: viďeǫ̣, volaǫ̣, viedoǫ̣, učiǫ̣* je obvyklá i v literárnej reči v štýle konverzačnom,[15] kde sú prípustné aj tvary *dobrǫ̣o, dobri̯eho, dobri̯emu, dobri̯e* a pod.).

5. Skupiny hlások.

Samohláskové skupiny. O dvojhláskach hovorili sme už vyššie s hľadiska vokalického. Tu by bolo na mieste pripomenúť dôrazne ešte to, že prvá zložka *i*-ových dvojhlások musí sa vyslovovať ako *i̯* a nie ako *i* alebo *j* (podobne v dvojhláske *uo* = *ó*[16] máme *ǫ̣* a nie *u* či *w*). Polosamohláska *i̯* je v strede medzi *i* a *j* a od *j* líši sa menšou úžinou, t. j. väčšou vzdialenosťou jazyka od podnebia, a neprítomnosťou značnejšieho konsonantického šumu (po-

[15] Porov. o tom viacej v mojom článku v Slovenských smeroch I, 1934, 226—7.

[16] S ortoepického hľadiska grafika *ô* za *uo* je veľmi nevhodná, pretože svádza najmä západných Slovákov a Čechov k výslovnosti *ó* (= dlhé *ō*).

dobný rozdiel je medzi *ŭ* a *w*). Sklon k výslovnosti *ja, je, ju* majú najmä západní Slováci, čo je v súvislosti s rozkladaním dvojhlások v povedomí Západniarov na spoluhlásku *j* + *vokál,* najčastejšie dlhý (teda *já, jé, jú*).

Z iných samohláskových skupín treba upozorniť na slová typu *Mária, civilizácia,* kde *i* + *a* je nie dvojhláska *ia,* lež ozajstné *i* + *a*, ktoré nepatrí do jedinej slabiky, ale do slabík dvoch. Preto tu nie je oprávnená výslovnosť *ia*. No nie menej prípustná je veľmi často sa zjavujúca výslovnosť *ija* (*Márija, civilizácija, prémija, diplomacija* ap.), pretože v slovenčine, kde *i* a *j* tvoria dovedna jednu jedinú fonému, je prechodné *j* nie len veľmi rušivé, ale ohrožuje aj jednotu *i*-ovej fonémy.

Niekedy počuť v cudzích slovách typu *civilizácia* i výslovnosť *iʔa*, t. j. *i* + hlasivkovú, hrdelnú explozívu (ráz) ʔ + *a*. Tento spôsob treba v slovenčine rovnako zavrhovať ako výslovnosť rázu ʔ na iných morfémických švoch. Ide tu o spoluhlásku, o ktorej málokto vie a ktorú počuť pri pokašľávaní (*ʔöʔö* či *ʔeʔe*). Nebudeme teda vyslovovať *naʔuka, naʔučiť sa, naʔisto, poʔobracať, zaʔoberať sa, preʔorať, priʔúčať sa, jednoʔoký, stredoʔanglický, naʔopak, neʔúmerný, najʔopravdivejší, natʔoblačný* ap., ale *nǎuka, naučiť sa, naisto, poobracať, zaoberať sa, preorať, priučať sa, jednooký, stredoanglický, naopak, neúmerný, najopravdivejší, nadoblačný* a pod. Výslovnosť s rázom ʔ v podobných prípadoch v spisovnej češtine je ortoepická, teda obligátna, ale v češtine tento typ je paralelný s prípadmi, kde sa samohlásky stretajú vo vete (o tom ďalej) a kde je ráz ʔ tiež obvyklý. Nakoľko v slovenčine i v tomto druhom prípade ráz ʔ chýba, cíti sa aj v prvom type (vnútri v jedinom slove) ako veľmi neorganické. Výslovnosť s rázom ʔ v slovenčine v prípadoch vyššie uvedených je aj podporujúcou okolnosťou pre šírenie nesprávneho prízvuku (na pr. *priʔúčať sa, neʔúmerný* ap.; o tom viacej v kapitole o otázke prízvukovej).

Spoluhláskové skupiny. Ako málokto vie o ráze ʔ, tak málo je aj tých, čo vedia o výslovnosti zadného, velárneho ŋ v prípadoch, ako te*n*ký, ba*n*ka, vo*n*ku, Ha*n*ka, fra*n*ko, sy*n*ka, žie*n*ka, stie*n*ka, ce*n*gať ap. Toto ŋ, ktoré sa artikuluje na tom istom mieste ako veláry *k, g, ch,* vzniká práve asimiláciou, prispôsobením výslovnosti *n* k nasledujúcim velárnym spoluhláskam. Pretože je toto zadné ŋ miestne obmedzené a celkom vonkajšími okolnosťami odôvodnené, nereprezentuje zvláštnu fonému, ale tvorí s predným, obyčajným *n* fonému jedinú. Ale i tak treba ŋ vo výslovnosti zacho-

vávať, pretože artikulácia *n* namiesto náležitého *ŋ* v uvedenom type pôsobí neprirodzeným, chceným dojmom. Vzniká najmä pri pomalom čítaní vplyvom písma, ktoré *ŋ* zvlášť — pravda, ináč celkom náležite — nevyznačuje.

Medzi *n* a *k* mení sa *s* niekedy v *c*; na pr. žencká, martinčká, viedenčký, budínčky, lančký, končký ap. Túto neortoepickú výslovnosť rozširujú najmä Česi, u ktorých v hovorovej reči je tento typ celkom bežný. V spisovnej slovenčine treba ho rovnako zavrhovať ako *-ň-* pred príponou *-ský* (teda nie je viedeňský, koňský, laňský ap. ale viedenský, konský, lanský). Podobne pred príponou *-ba* neslobodno mäkčiť v prípadoch ako hoňba, haňba, suďba, huďba, svaďba ap.; je teda honba, hanba, suďba, huďba, svaďba a pod. Rovnako výslovnosť *m* v prípadoch, ako hamba, homba, nesmie sa prenášať z hovorovej češtiny do spisovnej slovenčiny (azda len v složenom *Pánboh*, najmä v pozdrave *Pánboh pomáhaj* mohlo by byť popri *-n-* pripustené i ľudovejšie *-m-*).

Ak sú pred príponou *-ský* sykavky, vzniká otázka, či výslovnosť zjednodušiť alebo nie. Prípady: mužský, haličský, pohoničský, pražský a i. Podobne pred príponou *-stvo*: mužstvo, božstvo, množstvo ap. Ide o to, či tu výslovovať *-šs-*, *-čs-* a či len *-s-*, *-c-* (mušskí či muskí..., haličskí či halickí...). Czambel[17] dával prednosť zjednodušeným tvarom, ale, myslím, neprávom sa odvolával na „obecnú mluvu", pretože ona nemôže byť pre nás smerodajná. Tam, kde je etymologia (pôvod slova a jeho složenie) jasná, v záujme jasnosti reči a literárnej výslovnosti prejavuje sa tendencia, opretá grafikou, presnejšie naznačovať hranice jednotlivých morfém (častí slov a tvarov) i s hľadiska zvukového. Preto treba, kde je to len možné, odporúčať výslovnosť *-šs-*, *-čs-* (prašskí, haličskí, ale českí, valaskí a nie češskí, valašskí, lebo sa píše už český, valaský). To platí — ešte raz zdôrazňujeme — o reči literárnej vo všetkých, mohli by sme povedať, vyšších funkciách, kým v konverzačnej reči, ktorá sa postupne tvorí, môže sa pripúšťať i výslovnosť zjednodušená.

Trochu iný je prípad slov typu šťastný, šťastlivý, prázdny, šesťnásť, mesťský ap. Tu síce vplyv grafiky a školská výchova vedie k umelej výslovnosti s *-ť-*, *-ď-*, resp. *-c-*, ale pre spisovnú výslovnosť treba dať prednosť tvarom zjednodušeným[18] šťasní, šťastlivý, prázni, šesnásť, mesťskí alebo messkí (o tomto type ďalej). Sú prí-

[17] Rukoväť 3. vyd., str. 5—6.

[18] Pre slová *šťastný, prázdny, šťastlivý* porov. i Slovenskú reč I, 1932, 64.

pady, kde sa už aj píše podľa zjednodušenej výslovnosti (na pr. šesdesiat namiesto šes*ť*desiat, ako by bolo treba podľa šes*ť*násť).

Nickedy snaha po zreteľnosti a po zachovaní morfémických hraníc vynúti si popri zasimilovanej výslovnosti predsa len predĺženú výslovnosť. Tak popri me*s*ký za me*s*ský počujeme aj výslovnosť me*ss*ký (= me$\bar{s}$ký). Podobne: o*t*ec — o*t*cov = o*cc*ov (— o*c*ov) tvr*dš*í = tvr*čč*í, -$\bar{č}$-, kra*tš*í = kra*čč*í, -$\bar{č}$- a pod. Často sa tu prejavuje i vplyv písma; na pr. väčší číta sa často väčč́í (= väčší).

Ešte zaujímavejšie sú prípady, kde ide o totožné spoluhlásky (jedna končí prvú morfému, druhá začína nasledujúcu): o*d*/*d*ať, roz/*z*úriť, roz/*z*lobiť, pre*d*/*d*avok, po*d*/*d*ať sa, štvor/*r*učný, na*j*/*j*asnejší, kame*n*/*n*ý a pod. Kultivovanejšia výslovnosť bude tu dvojitosť rešpektovať, najmä keď zdvojená výslovnosť rozlišuje význam jedného slova od významu slova druhého; z citovaných slov na pr. po*d*/*d*aný a po/*d*aný, na*j*/*j*asnejší a na *j*asnejší. Lež treba pri tejto príležitosti upozorniť značnú časť Západniarov na to, že neslobodno do spisovnej reči prenášať dialektické tvary o*ss*em, ma*ss*o, ka*šš*a, žl*tt*í, vi*ll*i, mi*ll*o, pa*ňň*e, stu*ňň*a ap. za o*s*em, mä*s*o, ka*ša*, žl*tý*, vi*dly*, my*dl*o, pa*dn*e, stu*dň*a a pod.

Rovnako je neprípustné zavádzať do literárnej reči iné dialektické skupiny spoluhláskové; na pr. *šč* za *šť*: *šč*asní, e*šče*, *šč*edrý, *šč*ebotať, *šč*ekať ap. namiesto *šť*as(t)ný, e*šte*, *št*edrý, *št*ebotať, *št*ekať; ďalej *kl*, *gl* za *tl*, *dl*; na pr. *kl*stí, *kl*ct, *gl*ch, *gl*hí za *tl*stý, *tl*ct, *dl*h, *dl*hý a pod.

Čechov (menej Moravanov) treba upozorniť na neprijateľnosť začiatočného *sch-* za písané *sh-* v prípadoch, aho *sh*oda, *sh*orieť, *sh*áňať, *sh*rnúť, *sh*romaždenie a pod. V slovenčine treba tu čítať *zh*oda, *zh*orieť, *zh*áňať, *zh*rnúť, *zh*romaždenie a nie *sch*oda, *sch*orieť, *sch*áňať, *schr*núť, *sch*romaždenie ap.[19]

Menej jednotná je výslovnosť počiatočných skupín *sm-*. Kým je vždy *zm*azať, *zm*áčať, *zm*iť (=smyť), *zm*iešať a pod. so *zm-*, je celý rad príkladov, kde sa výslovnosť ešte kolíše; na pr. *sm*luva i *zm*luva, *sm*ysel i *zm*ysel, *sm*e i *zm*e ap. Podobne na pr. skupina *sv-*: *sv*äz(-ok) i *zv*äz(-ok), *sv*crený i *zv*crený, *sv*iesť i *zv*iesť, *sv*olič i *zv*oliť, *sv*rchovaný i *zv*rchovaný; skupina *sl-*, *sl-*: *sl*ava i *zl*ava, *slo*žitý i *zlo*žitý, *slo*žka i *zlo*žka; skupina *sj-*: *sj*azd i *zj*azd, *sj*ednotiť i *zj*ednotiť ap. Nakoľko tu ide väčšinou o morfémický šev, dávali by

[19] Upozorniť treba tiež na to, že rodinu slov odvodených od *nádhera* musíme čítať s *-dh-* a nie s *-tch-*. Treba vyslovovať teda ná*dh*era a nie ná*tch*era alebo ináč.

sme v duchu shodných procesov, o ktorých bude reč pri štúdiu slovných skupín, prednosť tvarom so *zm-, zv-, zľ-, zl-, zj-* ap.

Skôr ako by sme prešli k skupinám hlások na rozhraní slov vo vete, musíme ešte podotknúť okolnosť, že náš pravopis z úsporných príčin neoznačuje mäkkosť skupín *ďe, ťe, ňe, ľe, dï, ťi, ňi. ľi* (osobitne a v *i*-ových diftongoch). To musia mať na pamäti Západniari a mnohí príslušníci tých nárečí, kde vôbec mäkkých *ď, ť, ň, ľ* nepoznajú. S druhej stránky zas nehodno zabúdať na výnimky s tvrdou výslovnosťou: 1. slová typu *ten, tedy, teraz*, nie *ťen, ťedy, ťeraz*; 2. morfémické švy: pek/*n*/ého — krás/*n*/eho, nie pek*ňé*ho, krás*ňe*ho; 3. *tí* pek*ní* chlapi a nie *ťí* pek*ňí* chlapi; 4. cudzie slová: *li*teratúra a nie *ľi*teratúra, kri*ti*ka a nie kri*ťi*ka, *ne*krolog a nie *ňe*krolog, *ni*kotín a nie *ňi*kotín a pod. No nerešpektovanie spisovnej výslovnosti Mar*ťi*n, Bra*ťi*slava, Š*ťi*avnica a pod. za písané Mar*tí*n, Bra*tí*slava, Š*ti*avnica je rovnako chybné.[20]

6. Skupiny slov.

Sem patria „zmeny" na rozhraní dvoch slov, ktoré sú postavené vedľa seba vo vete. Preto sa obyčajne hovorieva o vetnej či medzislovnej fonetike alebo o sandhi.

Pokým ide o samohlásky, treba zdôrazniť i pri tejto príležitosti, ako vyššie pri rozhraní morfém, z ktorých sa skladá slovo, že dve alebo viacej samohlások pri stretnutí sa vo vete musíme vyslovovať bez rázu ʔ. Nehovorí sa *po ʔ obede, do ʔ izby, na ʔ úlohu, pri ʔ ústave, pre ʔ okres, ʔ o ʔ Amerike, podľa ʔ Angličanov; pekná ʔ úroda, veľká ʔ účasť', milý ʔ Ivan; ʔ ale ʔ ide ʔ i ʔ o ʔ okresné ʔ úrady; no ʔ i ʔ o ʔ obchodníctve ʔ arménskom* (sa treba zmieniť) ap., ap. Podobné prípady musíme vyslovovať bez rázu ʔ; teda: *po‿obede, do‿izby, na‿úlohu, pri‿ústave, pre‿okres, ʔo‿Amerike, podľa‿Angličanov; pekná‿úroda, veľká‿účasť', milý‿Ivan; ʔale‿ide‿i‿o‿okresné‿úrady; no‿i‿o‿obchodníctve‿arménskom* . . .[21]

---

[20] Čiastočne hláskových skupín týka sa aj prenášanie skupín *ŭa, ŭo, ŭu*, resp. *wa, wo, wu* (s bilabiálnym *w*), alebo *ła, ło, łu* (so skutočným tvrdým *ł*) do literárnej výslovnosti; na pr. v slovách hŕava, zlomiť, ľúka, v ktorých treba vyslovovať stredné *l* so slabým nádychom tvrdosti (velárnosti), ale nie bilabiálne *ŭ* (*w*) ani ozajstné tvrdé *ł*. Podobné skupiny *dze, dzi* (=*że, ży*), *ce, ci* za spisovné *ďe, ďi, ťe, ťi* neslobodno zo západných a východných nárečí prenášať do reči literárnej (na pr. písané *dedina, deti* treba vysloviť *ďeďina, ďeťi* a nie *dzedzina, dzeci* alebo ináč).

[21] Prípady s *i* (=aj) sú náročky volené preto, aby dokázaly, že *aj* je

Obhájiť možno takúto bezrázovú výslovnosť poukazom na najobvyklejší typ stredoslovenský i na to, že stredoslovenská veta vďaka svojej prízvukovej a melodickej štruktúre a svojím sandhiovým alternáciám (o nich ďalej) má oveľa splývavejšiu líniu ako povedzme veta česká. V spisovnej slovenčine ráz ʔ je oprávnený iba pred samohláskou na začiatku vety alebo po pauze (ako sme i po oprave nechali vyššie: ʔ*o‿Amerike; ʔale‿ide‿i‿o*...). No aj v týchto prípadoch ide iba o ráz ʔ fakultatívny, t. j. možný, ale nie o ráz ʔ obligatórny, nevyhnutne potrebný. Preto popri možnosti vysloviť na pr. začiatok vety: ʔ *O‿odbornom školstve*... alebo prostriedok vety s pauzou: *Rozlúčili sa pekne* || ʔ*a‿odobrali sa*..., je prípustná i výslovnosť bez rázu ʔ: *O‿odbornom školstve; Rozlúčili sa pekne* || *a‿odobrali sa*... Tento ostatný spôsob je v shode s nepatrným výskytom rázu ʔ v „intelektuálnej" vete slovenskej vôbec. Ráz ʔ je s druhej stránky veľmi obľúbený pri citoslovciach ʔ *a ba!*; ʔ *áď čo žeľ!*; ʔ *ah Bože!*; ʔ *óó jaj!* a pod.

Nedostatok rázu ʔ na začiatku slov, začínajúcich samohláskou, umožňuje „asimiláciu" čo do znelosti u neznelých spoluhlások, končiacich predchádzajúce slovo, alebo aspoň zachovanie ich znelosti vtedy, ak sú pôvodne znelé. Dali sme slovo „asimilácia" do úvodzoviek preto, lebo je to nie celkom presný pojem pre zjav, o ktorý ide. Bolo by lepšie hovoriť o alternáciách (konsonantickom striedaní) vo vetnej „fonetike" alebo — aby sme sa vyhli slovu „fonetika" v tejto súvislosti menej vhodnému — o alternáciách medzislovných čiže sandhiových (ide o pendant k alternáciám morfologickým, ako je *ť|ď*: ha*ť*—ha*ďa*, pre*ť*potopní—pre*ď*ostatní a pod.). Na pr.: po*ď‿o*blokom ako po*d b*udovou a nie po*ť*ʔ *o*blokom, ako by bolo v češtine (je tam: po*ť*ʔ *o*knem, nie po*ď‿o*knem, čo je v spisovnej češtine výslovnosť neortoepická). Podobne: na*ď‿o*blakmi ako na*d m*orom, nie na*ť*ʔ *o*blakmi; pre*ď‿o*bedom ako pre*d h*orou, nie pre*ť*ʔ *o*bedom; cez‿*o*ko ako cez *d*vere, nie ces ʔ *o*ko; ha*ď‿o*d neho‿*o*dbehol ako ha*d n*a strome spal, nie ha*ť*ʔ *o*d neho ʔ *o*dbehol ap.

V týchto prípadoch vyslovuje sa i spoluhláska ɣ (znelé *ch*=*x*), o ktorej existencii vie iba teoretik jazyka. Hovoriaci, ak je na vec upozornený, máva dojem, že vyslovuje *h*, čo niekedy je aj pravda. Ide o prípady typu: ňeɣ‿*í*m pánboɣ‿*o*dpustí. Uvedený spôsob bolo by možné nahradiť výslovnosťou s *h*, teda: ňe*h‿í*m pánbo*h‿o*dpustí, ale vonkoncom nie takto: ne*ch* ʔ *í*m pánbo*ch* ʔ *o*dpustí.

---

eufonicky, t. j. s hľadiska ľubozvučného striedania hlások často oveľa výhodnejšie ako *i*.

Pokým ide o spoluhláskové alternácie medzislovné, je jasná vec, že párové neznelé *(p, t, ť, k, ch, f, s, c, š, č)* menia sa na znelé pred párovými znelými *(b, d, ď, g, h, v, z, dz, ž, dž)* a naopak (párové znelé dávajú neznelé pred párovými neznelými). Na pr. *g domu, k stodole*; po*d* gr*ú*ňom, po*t* p*o*ľanou; ce*z* h*á*j, ce*s* p*o*tok; bra*ť* p*o*vedal, bra*ď* b*e*žal; ote*c* *t*u bol, ote*dz* *b*ol u nás: chla*p* *t*o bol, chla*b* zhrbený; dá*šť* *p*adal, dá*žď* *h*rozí ap. Pri tomto type nieto ťažkostí.

Horšia je situácia v prípade, keď je počiatočná spoluhláska druhého slova nepárová znelá *(n, ň, m, l, ľ, r;* možno k nim z praktických príčin pripočítať aj neslabičné *i*, t. j. *j*, hoci *j* je nie samostatná fonéma, lebo je iba realizáciou fonémy *i*-ovej). Pred nepárovými znelými v najväčšom počte prípadov spisovná čeština i niektoré, najmä západné slovenské nárečia zachovávajú spoluhlásky neznelé a nemenia ich v znelé. No spisovná slovenčina mení ich vždy v znelé. Preto máme na pr. *z mestom, z jazykom; g meňinám, g jeho* bratovi; sve*d* *j*e veru doz*ď* *v*eľkí; o*t*edz *m*á dvoy(*h*) *v*nukoų; pä*ď* *ľ*ib *r*očňe zasadiľi; váž *l*ake*ď* *j*e menší ap., a nie *s mestom, s jazikom; k meňinám, k jeho* bratovi; sve*t* *j*e veru do*sť* *v*eľkí; ote*c* *m*á dvo*ch* *v*nukoų; pä*ť* *ľ*ip *r*očňe zasadiľi; váš *l*ake*ť* *j*e menší a pod.

O tom ani osobitne netreba hovoriť, že pôvodné párové znelé ostávajú v tejto situácii nezmenené, t. j., že si svoju znelosť zachovávajú; na pr. du*b* *j*e dru*h* *n*ašich stromoų; náž ha*d* *ň*je je ňebespeční a pod. (neslobodno teda čítať: du*p* *j*e dru*ch* *n*ašich stromoų; náš ha*t* *ň*je je ňebespeční ap. Pôvodné znelé vyslovujú sa ako neznelé iba pred pauzou (hoci ani tam nie obligátne, nakoľko alternácie a vplyv písma podporujú výslovnosť bližšiu k znelosti ako k neznelosti); tak aby sme uviedli tie isté príklady: druhom našich stromoų je du*p*; ňje je ňebespeční aňi náž ha*t*; du*p* || to je strom, ha*t* || či je to ňje dīų? Fonéma *v*, ako nám ukazuje aj posledné slovo ostatnej vety (*dīų*), i keď stojí pred pauzou[22], zachováva svoju znelosť a nemení sa na *f*, pretože sa foneticky realizuje na konci slov po samohláske ako znelé *ų*, ktorému v slovenčine neznelý pendant chýba (na pr. dáme za vás svoju kŗų!; nie: kŗ*f*).

[22] K pozícii pred pauzou treba ešte upozorniť, že je nemiestne preberať z hovorovej češtiny predlžovanie koncových vokálov; tak podľa kam deté?, co to neseté? neslobodno vyslovovať v slovenčine gde ideté, čo to ňeseté a pod. Toto predlžovanie pred pauzou je ostatne vytvorené aj z literárnej češtiny.

Nakoniec tejto kapitoly malú radu kalilogickú: slová treba vyberať a spájať tak, aby vo vete na rozhraní slov neboly nepríjemné skupiny vokálov alebo konsonantov. Najmä sa treba vystríhať zbytočného hromadenia, akumulácie rovnakých alebo podobných samohlások i spoluhlások. Výnimku tvorí, pravda, poezia, kde môže mať práve táto stránka, vďaka namereniu na výraz, istú funkciu.

7. Melodia a prízvuk.

Ostáva nám povedať niekoľko slov o melodii a prízvuku.

Pokým ide o vetnú melodickú líniu, môžeme o nej všeobecne spomenúť, že jej stúpanie označuje pokračovanie vety, jej klesnutie — zakončenie vety. Pri tom pred menšími syntaktickými pauzami, ktoré označujeme najmä čiarkami, hlas klesne relatívne menej ako pri pauzách hlavných, vyjadrených v grafike predovšetkým bodom. Rozumie sa, že isté druhy viet vyznačujú sa aj viac-menej určitou melodickou líniou. Tak na pr. vety opytovacie vyvrcholia najčastejšie melodiu, akoby ponechávaly odpovedi znížiť ju. Alebo: vložky a vety, vkladané do širšej vetnej súvislosti, sú charakterizované nižšou melodiou a pod.

No ortoepii ťažko sa zaoberať týmito prípadmi, nakoľko, i keď sú isté štandartné typy, možností individuálnych i štýlových variácií je také veľké množstvo, že nemožno ich cele vyčerpať v teoretickej štúdii. Jednako len všimneme si aspoň jednej črty, pre slovenčinu veľmi charakteristickej: je to vzťah medzi vetnou melodiou a prízvukom (vetným i slovným). Lež predbežne niekoľko slov o slovnom prízvuku v literárnej slovenčine!

Podľa školských gramatík hlavný výdychový (expiratórny či dynamický) prízvuk je na prvej slabike slova, vedľajší na tretej, piatej ap. To je ako-tak pravda o slove ako takom, keď je slovo vyslovené izolovane a nie v skupine slov alebo vo vete. Tak na pr. **vo**da, **ve**ľi*teľ*, **vi**di*teľ*ný a pod.

Ak je slovo spojené s predložkou, hlavný prízvuk má iba predložka. Na pr. **do**‿izby, **pod**‿okom, **po**‿ústa, **pre**‿lán **cez**‿osem a pod. Už vyššie sme uviedli, že ak sa slovo po predložke začína samohláskou, nesmie mať v spisovnej slovenčine táto samohláska pred sebou hlasivkovú, hrdelnú explozívu, ráz ʔ. Výslovnosť bez rázu ʔ užšie pripútava predložku k nasledujúcemu slovu a celý tento zložený útvar môže mať potom prízvuk na prvej slabike, t. j. na predložke. Ak je pred samohláskou ráz ʔ, nie je spojenie predložky a slova tak pevné (porov. aj nedostatok „asimilácie", o ktorej

bola reč vyššie, v najrozličnejších prípadoch) a môže viesť k nesprávnej výslovnosti s prízvukom na prvej slabike s l o v a; tak uvedené príklady v nesprávnej výslovnosti znejú: do (ˀ) **izby**, pod (potˀ) **okom**, po (ˀ) **ústa**, pre (ˀ) **elán**, cez (cesˀ) **osem** a pod.

Čo sa týka vetného prízvuku, treba rozoznávať v spisovnej slovenčine dve vrstvy hovoriacich: jednu početnejšiu, druhú počtom slabšiu. Do prvej môžeme zahrnúť najmä príslušníkov západných nárečí, časť Východoslovákov a naprostú väčšinu Čechov, hovoriacich i slovensky. Všetci títo, pokým ide o miesto, polohu prízvuku vo vete, pridržajú sa prízvuku slovného, t. j. ak niektoré slovo pre významové zdôraznenie a vyzdvihnutie alebo citový nádych je vyslovené vo vetnej súvislosti silnejšie, kryje sa miesto tohto vetného prízvuku s miestom prízvuku v izolovanom slove (prvá slabika; na pr. **odišiel** som **do** izby; ako vidno príklonky *som, si..., sa, si* ap. sú neprízvučné). Pre veľké množstvo hovoriacich, ktorí sa držia tohto typu alebo pre nedostatok bezprostrednejšieho a dlhšieho styku so Stredoslovákmi alebo pre nedostatok jemnejšieho sluchu a hudobného nadania, treba i túto výslovnosť pripustiť ako oprávnený variant spisovnej ortoepie.[23]

Druhá časť hovoriacich spisovne slovensky — je ich menšina — prejíma stredoslovenský typ, ktorý je nielen ortoepicky správnejší, ale ktorý aj lepšie pristane celkovej štruktúre spisovnej slovenčiny a znamená aj zvukové (melodické) jej obohatenie. Ide o presunutie prízvuku normálne na predostatnú slabiku slova, pri čom výdychová (expiratórna, dynamická) zložka prízvuková sa značne stráca pod výraznejšou zložkou melodickou. Toto je ten „spevavý" prízvuk stredoslovenský, ktorý je charakterizovaný — viac ako východoslovenský prízvuk na predostatnej slabike, ktorý je prevažne výdychový — tónovým zvýšením hlasu. Je zaujímavé, že prízvuk strhuje na seba často slabika s dlhým vokálom.

Niekoľko príkladov: *Ru*ky bozkávam! *Ja* mám ružičku! *Či* by ste mi nepridali!? Á, *ja* tam nepôjdem! *O* tom si ešte pohovoríme. A *čo* že by ste sa neoženili!? *To* vám *ve*ba tak natáral. *Do* roboty, *do* roboty! A *čo* ho *re*ku *do* notára.

Upozorniť treba dôrazne na to, že temer všetky vety, ktoré majú uvedenú prízvukovú konštrukciu, môžeme vysloviť i s prízvukom obyčajným, teda s prízvukom na prvej slabike príslušného slova

[23] Porov. s tým aj väčšinovú, demokratickú zásadu, ktorú sme hájili vyššie, najmä pri dvojakej výslovnosti litery *ä*: 1. *ä* (menej časté); 2. *e* (častejšie) a s tým súvisiacu artikuláciu hlbšieho, menej častého *a*.

(celkom tak, ako tieto vety prízvukujú výhradne príslušníci prvej kategorie hovoriacich spisovne slovensky, o ktorých bola reč vyššie). No obyčajný, mohli by sme povedať, školský spôsob prízvukovania mení veľmi badateľne významový odtienok, sémantickú nuansu vety. Kým na pr. len prízvuková výslovnosť **Do** roboty, **do** roboty! je schopná vyjadriť prísny rozkaz, druhý spôsob (D*o* **robo**ty, d*o* **robo**ty!) s melodickým zvýšením predostatnej slabiky a s pomerným soslabením výdychovej (dôrazovej) zložky dá sa použiť len pri menej kategorickom rozkaze, najmä pri taktnejšom pobádaní do práce a pod.

Pravda, púšťať sa do hlbšej analýzy celého prípadu nie je nám na tomto mieste možné. A potom je to vec, ktorá patrí už viacej do vetnej fonologie ako do náuky o správnej a vzornej výslovnosti. To preto, lebo v ortoepii stačí pripomenúť oba typy výslovnosti, keďže ani podrobnejšie poučky nemohly by dopomôcť osvojiť si druhý, ťažší typ. Ten, kto by si ho chcel ozaj seriózne a solídne osvojiť a mal by pritom potrebné hudobné nadanie, musel by istý čas žiť v takom stredoslovenskom prostredí, kde by mal príležitosť počuť jemné vzájomné vzťahy stredoslovenského prízvuku a melodie. No v záujme slovenskej spisovne jazykovej kultúry treba si želať, aby sa táto typicky stredoslovenská výslovnosť, zvyšujúca hudobnosť slovenčiny, v literárnej reči čo najviacej rozšírila na západ i na východ.

*

Ale nebolo by dobré pri starosti o našu zvukovú kultúru sostrojiť istú stupnicu dôležitosti ortoepických poučiek a umiestniť v nej ostatnú kapitolu najvyššie. Všetky ortoepické požiadavky, vyslovené v našej štúdii, sú aspoň také závažné, aby stálo za to snažiť sa ich rešpektovať. Diktovaly ich naše nesjednotené jazykové pomery i snaha dopomôcť k náprave. Mali sme pritom pred očami vždy minimálnu spravodlivosť voči stredoslovenskému jazykovému systému ako takému, nakoľko nie je vôbec možné obísť ten stredoslovenský zvukový typ, ktorý stojí najbližšie teoretickým základom spisovnej reči. Snažili sme sa byť — nakoľko to len bolo trochu možné — demokraticky znášanlivými i k takým variantom výslovnosti, ktoré sú síce teoreticky menej vhodné a niekedy i zvukove menej výhodné, ale uzákonenie jediného typu bolo by spôsobilo neraz až neprekonateľné ťažkosti u väčšiny nášho spisovne jazykového kolektíva.

Dúfajme, že táto zásada bude jednou z tých, čo pomôžu nielen postupne sjednocovať literárnu výslovnosť, ale aj zvyšovať zvukovú kultúru spisovnej slovenčiny a zveľaďovať tak jednu z podstatných častí našej národnej kultúry vôbec.

JUDr. Fedor Jesenský:

Z PRÁVNICKEJ TERMINOLOGIE.

Hoci v ostatnom čase badať i pri vydaniach právnických kníh istý pokrok v snahe o čistotu jazykovú, jednako kde-tu v podrobnostiach najdeme niektoré nesprávnosti, čo kazia čistotu reči. Tieto nesprávnosti často vznikajú prepisovaním z češtiny, ba aj z opačnej tendencie — z prílišnej snahy po správnosti. Roku 1933. vydala Concordia v Bratislave Príručnú sbierku justičných zákonov. No činnosť parlamentu a zákonodarných činiteľov bola taká bohatá, že nakladateľstvo muselo vydať v krátkom čase Dodatok, o ktorom treba povedať niekoľko slov.

Na str. 200. je veta: „Sbor rozhoduje v senátoch alebo v plnej schôdzke." — O „schôdzke" možno hovoriť len vtedy, keď je reč o dvoch ľuďoch, čo sa stretnú, alebo vôbec o menšom počte ľudí. Ale už účastinári nechodia na schôdzky, lež na shromaždenia. Členovia rozličných spolkov chodia síce na schôdzky, ale len vtedy, keď ide o dobrovoľnú, nepovinnú účasť. Ináč chodia na shromaždenia. V spomenutej vete ide o sbor pri centrálnom úrade republiky, ktorý má svoje zasadnutia s povinnou účasťou. Pôvodca istotne hľadal vhodné slovo namiesto cudzieho „plenum". Ale možno právom pochybovať o tom, že by „plná schôdza" bola vhodnou náhradou. Rozhodne *plenárne zasadnutie* je srozumiteľnejšie ako „plná schôdzka".

Na str. 181. nachodíme vetu: „Zásady, ktorých treba dbať pri odhade." — O tom, s akým pádom sa spojuje sloveso *dbať*, písala už Slovenská reč viac ráz (porov. ročník I, str. 15) a vždy zdôraznila, že dobre po slovensky je *dbať na niečo* alebo *o niečo*. Teda nikdy bezpredložkové spojenie s genitívom. S tým súhlasí aj Peter Tvrdý v svojom Slovenskom frazeologickom slovníku. V Dodatku stretáme sa častejšie s väzbou „dbať niečoho", na pr.: dbať toho (str. 200). Škoda, že ustavične treba upozorňovať na takéto drobnosti.

Na str. 135. hovorí sa o osobách, postihnutých „nemocou sdelnou". — Vonkoncom nemožno súhlasiť, aby sa u nás udomácnilo nové slovo „sdelný". Nepoznajú ho slovenské slovníky, ani Pravidlá slk. pravopisu. Naopak, sloveso „sdeliť" neobstojí so stanoviska správnosti jazykovej, keďže je to fabrikát podľa nemeckého vzoru. Tým menej možno hovoriť „o sdelnej chorobe". Pôvodca mal na ume *chytľavú chorobu*, teda tak to mal i napísať.

Jozef Škultéty v 4. čísle I. ročníka Slovenskej reči odporúčal *prebrať* namiesto „prevziať", preto podľa neho lepšie by bolo *pribrať*, *priberať* namiesto „privziať", ako čítame v Dodatku na str. 175.: „Odhad... vykoná súd s privzatím znalcov", ale už o päť strán ďalej správne: „Počet znalcov, ktorých treba pribrať k odhadu..."

Ako rozumieť vetu: „Mimoriadne náklady potrebné k tomu, aby statok bol uvedený do takého stavu, aby mohol skytať normálny výnos?" Je tu reč o statku-dobytku alebo o statku-majetku? Takéto veci treba náležite distingvovať. Veď slovenské *statok* neznačí „majetok".

Na str. 90.: „Úkolom zapisovateľa je viesť protokol..." — Hľa, jediná veta a hneď niekoľko chýb. Predovšetkým spisovná slovenčina nepozná slova „úkol", ale len slovo *úloha*, no v tomto prípade mohlo by byť i *povinnosť*. Potom namiesto „viesť protokol" máme vžitý zvrat *spisovať protokol, zápisnicu* a pod. Ale dnes už všetko vedú. Hovoria: „viesť debatu" namiesto *debatovať*, „viesť polemiku v novinách" namiesto *polemizovať v novinách*. Pravda, tým vznikajú nedorozumenia a nepresnosti. Veď medzi výrazmi *viesť debatu* a *debatovať* je významový rozdiel. Predsedajúci môže viesť debatu, a nemusí debatovať! Preto pozor na sloveso *viesť*. Neužívajme ho zbytočne.

Nešťastné slovo *orgán* je raz životné, raz neživotné. Na str. 208. je správne: „proti verejnému úradníkovi alebo orgánu", ale už na str. 148.: „...o tom rozhodnú finanční orgánovia", hoci má byť *finančné orgány*, lebo slovo orgán je neživotné. Upozornila na to už Slovenská reč (viď ročník I, 66).

Vraj: „vypočíta sa istina, ktorá byvši uložená úročne..." — Už Samo Czambel napísal, že živá slovenčina nepozná participiá na *-vši* a spisovná reč užíva ich iba vtedy, keď je to nevyhnutne potrebné. Lež v tomto prípade mohlo celkom dobre stáť: vypočíta sa istina, ktorá uložená úročne.... t. j. „byvši" mohlo sa vynechať.

Na str. 194. stretáme sa s takouto vetou: „Kto vyvesí plakát naproti predpisu § 15." — Slovák túto vetu bude rozumieť len tak, že na jednej strane ulice je vyvesený § 15. a na druhej strane plakát. Milota v knihe Trestné zákony zeme Slovenskej a Podkarpatskoruskej (str. 451) má *proti*, čo je rozhodne správnejšie.

Okrem týchto chýb možno nájsť aj iné nesprávnosti, ktoré znižujú hodnotu Dodatku. Naša odborná terminologia je v istých veciach už ustálená, preto každý vydavateľ mal by sa usilovať o to, aby nemenil ustálené dobré zvyklosti.

Zemská úradovňa pre poisťovanie robotníkov v Bratislave vydala knižku: Zaistenie robotníctva v prípade nemoci, invalidity atď. Knižka je pre robotníctvo, preto má ľahký a srozumiteľný štýl. No jednako sú v nej i niektoré nesprávnosti, na príklad na str. 13.: „Nemocenská podpora nevypláca sa tomu, kto si privodil nemoc." Prečo tento zbytočný prepis z češtiny? Slovák si „neprivádza ani neprivodí nemoc", no pravda je, že si ju môže *zaviniť* alebo *spôsobiť*.

V knihe je dôsledne „pohrab, pohrabné", hoci v spisovnej reči pokladáme tieto tvary za ľudové. Správne je len *pohreb, pohrebné*. — Pri čítaní sa dozvieme, že niekto „pobiera plat", hoci u nás robotník *dostáva plat*. — Ba na jednom mieste musíte sa zasmiať, keď čítate takúto vetu: „...poistenec má nárok na nemocenskú podporu, ktorá sa vypláca vždy týždenne pozadku". To hádam nie?

Týchto niekoľko príkladov jasne dokazuje, že starostlivosť o dobrú slovenčinu neprenikla všade a že príčinou častých chýb je povrchné prepisovanie podľa češtiny. Príde náprava?

NOVÉ KNIHY.

SLOVENSKÍ ŽIACI. Napísal Jozef Miloslav Hurban. Upravil Dobroslav Chrobák. Vydal Melantrich. Praha 1934. Strán 201.

Terajšia románová a novelistická tvorba nie je taká bohatá, aby stihla vo všetkom uspokojiť naše obecenstvo. Preto nakladateľstvá vydávajú diela starších spisovateľov, a to aj vtedy, keď staršie práce potrebujú dôkladnú literárnu úpravu, aby boly prijateľné a aby značily ozajstný obsahový prínos do súčasnej spisby. Nie je našou povinnosťou s tejto stránky zhodnotiť dve prozaické práce J. M. Hurbana, nazvané Slovenskí žiaci a Korytnické poháriky, ktoré v úprave Dobroslava Chrobáka vydal Melantrich. Už sama okolnosť, že ide o diela vynikajúceho slovenského dejateľa, je dostatočným odporúčaním, aby sa dostaly do rúk čitateľov. So stanoviska rečového musí nás zaujímať, ako upravovateľ vydal Hurbanovú prózu. A tu už vopred treba mať na mysli, že J. M. Hurban bol nielen výborným kazateľom, rečníkom, polemikom, nielen priebojným novinárom, redaktorom, vodcom národného hnutia, ale aj príležitostným básnikom a prozaikom, ba v prípade potreby aj vojakom, bojovníkom. Takáto rozvetvená činnosť istotne zanechala stopy v jeho beletristických prácach. Môžeme sa právom domnievať, že v jeho próze najdeme hodne patetických rečníckych zvratov, že nebude bez štylistických

ozdôb kazateľskej reči, ktoré dnes už nemajú toľkej účinnosti, lebo vždy nelahodia rečovému vkusu. Pri posudzovaní Hurbanovej reči nesmieme zabúdať ani na to, že jeho beletristické práce pochodia z čias, keď slovenská próza bola v počiatkoch a nevládala sa vyrovnať s úrovňou vtedajšieho slovenského básnictva. Na toto treba myslieť pred zhodnotením Chrobákovej úpravy Hurbanových prác.

Upravovateľ starších spisov musí dbať na to, aby autora urobil prijateľným terajšiemu obecenstvu. Táto zásada platí najmä vtedy, keď cieľom nie je kritické vydanie, ale práca pre dennú potrebu. Preto praktičnosť káže, aby dielo vyšlo podľa terajšieho pravopisu, podľa terajších dobrých rečových zvyklostí. Je jasná vec, že je želateľná aj úprava so stránky správnosti jazykovej. Upravovateľ teda musí nahradiť prípadné maďarizmy a germanizmy, lenže vždy rovnocennými výrazmi, aby nepoškodil obsah spisovateľovej reči. Pri takejto práci dôležitú úlohu má úprava slovníková, lebo v dielach starších spisovateľov stretáme sa aj s takými nárečovými slovami, ktoré dnešná spisovná reč nestrpí, lebo máme už slovník ustálenejší. A potom estetická hodnota nárečových slov v terajšej spisovnej reči je inakšia. Nárečové slová majú dnes inú funkciu, ako maly pred osemdesiatimi rokmi.

Pri úprave starých spisov počítame s archaizmami. V Hurbanovej reči naisto najdeme také slová a zvraty, ktoré s dnešného stanoviska sú zastaralé, no svojho času nepôsobily archaizujúcim dojmom. Naopak, Hurbanov štýl a slovník v rámci vtedajšej spisovnej reči musel byť bez zaťaženia archaizmami, keďže nebolo starej slovesnej tradície. Potrebné je teda zaktualizovať starý text natoľko, aby mal podľa možnosti také účinky na čitateľa, ako v tom čase, keď sa dostal po prvý raz obecenstvu. Pravda, toto sa nemôže stať bez zásahov do reči spisovateľa staršej doby. Žiada sa preto podrobnejšie ukázať, ako postupoval Chrobák. Veď ide o veci veľmi dôležité, ktoré majú význam pre rečovú úpravu diel starších spisovateľov vôbec. Netreba vari zdôrazňovať, že upravovateľ musí mať dôkladné znalosti o staršej i novšej spisovnej reči. Jemný a vycvičený jazykový cit býva najlepším vodidlom, najmä vtedy, keď sa upravovateľ nevyhýba filologickým metodám, ktorých znalosť je nevyhnutným predpokladom.

*

U Hurbana niet poriadku pri vokatíve, lebo popri správnych tvaroch, ako je na príklad *ty pletkárka,* kde nominatív je v zástoji vokatívu, stretáme sa s nezvyčajnými vokatívmi typu „pane Struhár,

pane Obranský", ktoré terajšia naša spisovná reč vôbec neznesie. Chrobák postupoval veľmi správne, keď túto nedôslednosť odstránil. V jeho úprave môžeme čítať *pán Struhár, pán Obranský* (str. 40), alebo: *počuješ, Karol* (str. 8), tam, kde Hurban mal „očuješ Karle".* Takýmto činom Hurbanova reč rozhodne získala, lebo dnešný spisovný úzus pokladá za veľmi neestetické dialektické a zastaralé vokatívy typu „pane Struhár" a pod. U Hurbana zachovaly sa tieto staré vokatívy vplyvom západného nárečia, čo je pochopiteľné, keďže v tom čase, keď Hurban písal svoju rozprávku, spisovná reč nebola ešte natoľko ustálená ako dnes. Pravda, Chrobák bol hodne obozretný a ponechal ojedinelé staré vokatívy, ktoré sa podnes držia v spisovnej reči, na príklad: *chlape, kmotre* a pod. (str. 40). Kto by sa chcel viacej dozvedieť o vokatíve v slovenčine, najde v I. ročníku Slovenskej reči (str. 7—10) dostatočné poučenia v článku J. Mihála.

Ako sme už spomenuli, Hurbanova reč musela mať isté chybné stránky, vyplývajúce z nedostatkov vtedajšej umelej slovenskej prózy. Hurbanovu reč charakterizuje, že po spôsobe nemeckom dával sloveso temer vždy na koniec vety, okrem toho veľmi často najdeme neprípustný poriadok slov. Chrobák mal dobrú vôľu opraviť i s tejto stránky autorov text, no azda z veľkej úcty k Hurbanovmu textu nezasiahol vždy a ponechal miestami niektoré štylistické kostrbatosti, ktoré dnes pociťujeme ako veľmi nepekné, na príklad: Takto Karol, bledo-počernú tvár vyjasniac a hlavu na krátkom krku zo širokých, zavalitých, mocných pliec vystávajúcu narovnajúc, nepomýleného tým Vrahobora vysmieval (str. 8—9). — Ani poriadok slov, ani štruktúra celej vety nevyhovuje dnešnej reči. Tu vari nebola by zaškodila menšia úprava. Pravda, takýchto kostrbatostí našli by sme v Chrobákovej úprave aj viacej. No vyvážia ich dobré úpravy, ktoré urobil v autorovom štýle.

Rozumie sa, že súhlasiť treba s Chrobákom, keď sa usiloval nahradiť tvary na *-vší* opisom, rozvedením pôvodného textu. Za čias Hurbanových niektorí naši spisovatelia chceli silou-mocou vzniesť do spisovnej slovenčiny spomenuté tvary na *-vší*, ktorých niet v ľudovej reči a ktorým sa vyhýbajú naši terajší beletristi. Oprávnené sú azda len vo vedeckej reči, i to len v prípadoch nevyhnutných. U Hurbana môžeme čítať takéto vety: Hrabina dívajúc sa ešte ostro za vozíkom odhrkotavším — a strativším sa v oklikách

* Neuvádzame stránky pôvodného vydania, ktoré vyšlo v Nitre, 1853, roč. V.

predmestia podšulmachaikou zvaného, zamyslel sa nad čímsi. — Chrobák opravil vetu takto: Vozík sa stratil v uliciach predmestia pod Šulmachajkou a Hrabina, nedbajúc na Bobrovcovu narážku, zamyslel sa nad čímsi. — Hoci veta úplne nezodpovedá Hurbanovej, jednako usporiadaním poriadku slov a nahradením tvarov „odhrkotavším, strativším sa" Hurbanova reč len získala.

J. M. Hurban bol zo západného Slovenska, teda právom môžeme predpokladať, že v jeho slovníku budú aj také slová, ktorých niet v terajšej spisovnej reči a ktoré nepotrebne zvyšujú počet slovníkových dvojtvarov. Chrobák je z Liptova, a preto nie div, že miestami nahrádzal Hurbanove dialektizmy spisovnými slovami. Niekedy celkom šťastlivo, niekedy nepotrebne, ako to hneď uvidíme. Na príklad u Hurbana je „na hrebíkoch", v Chrobákovej úprave *na klincoch.* V tomto prípade možno súhlasiť s Chrobákom. Prečo? Lebo spisovný úzus dnes nepozná slovo „hrebík" vo význame „klinec". Hurban použitím tohto dialektického slova nechcel zdôrazniť jeho západoslovenský pôvod. Upotrebil ho iba preto, že stredoslovenské slovo *klinec* nepoznal, alebo preto, že v tejto veci spisovný slovník nebol ešte ustálený. Chrobákove opravy tohoto druhu musíme schvaľovať. Oproti tomu Chrobák miestami zašiel priďaleko, nahradzoval i také slová, ktoré nemusel, na príklad: Hurban má sloveso *hompálať,* Chrobák ho zamenil slovom *opálať.* To je už nepotrebná oprava, lebo každý dobre porozumie Hurbanov výraz „hompála nohami". Napokon sloveso „hompálať" je onomatopoické a niet príčiny vytvárať ho zo spisovnej reči. Hurban má dôsledne „svetlé oči", u Chrobáka „belasé oči" (str. 8) i „modré oči" (str. 9). I túto slovníkovú opravu nemožno pokladať za odôvodnenú, najmä preto nie, že je bez dôslednosti. Už vonkoncom nemožno súhlasiť s tým, keď v Chrobákovej úprave nájdeme slová *pogrom, dav* a pod., ktorých niet u Hurbana. Sú to nové slová, ktoré neslobodno užiť v diele staršieho autora, a to ani vtedy nie, keď ho upravujeme pre dnešné potreby čitateľstva.

Chrobák siahol i na frazeológiu Hurbanovu. Okrem dobrých úprav, ktoré nemožno vypočítať, lebo ich je veľa, dovolil si aj také zmeny, ktoré filológ musí odsúdiť. U Hurbana čítame „chytrí do rabovania", Chrobák to zmenil na „súci do rabovania" (str. 39). To je nedobre. Veď „súci" neznačí „chytrí". Hurban: prihnul si pohár, Chrobák: prihnul si z pohára (str. 38). Ani tu nebolo treba meniť Hurbanovu frázu. Prečo nahradiť Hurbanovo „upite si" zvratom „napite sa" (str. 35), keď obidve sú dobré a keď je medzi

nimi veľký významový rozdiel? Prečo písať „zdá sa" (str. 12), kde Hurban má „tuším"? Takýchto neoprávnených úprav je veľa. Nepríjemné sú najmä preto, že upravovateľovi nepodarilo sa vždy nájsť rovnoznačný výraz, čím zmenil smysel pôvodného textu. A to neslobodno robiť.

Niekedy všetko závisí od jednej alebo dvoch hlások. U Hurbana: Ecce Schlowaken -bál, u Chrobáka: Ľaľa, Slowakenball (str. 21). Ale nemecké *Slowak* a *Schlowak* má rozličný význam. Veď „šlovak" je posmešné a Hurban ho náročky užil, aby zdôraznil, že Taufmajer i takto sa posmieval Slovákom. Podobný rozdiel je na pr. i v dnešnej maďarčine, veď iné značí *Szlovák* a iné *Slovák* (vyslov *šlovák*). Takouto úpravou Hurbanova reč nezískala, naopak, utrpela.

Nepozornosťou vznikla aj táto nemilá chyba: celkom im hlavy pomátal (str. 39), ale u Hurbana je „pomátol". Hurban užil západoslovenského tvaru, ktorý v strednej slovenčine znieje *pomiatol* (od *pomiasť*). Nuž, a medzi *miasť* a *mátať* je veľký rozdiel!

Chrobák dobre urobil, že opravil rozličné cudzoty Hurbanovej reči, najmä niektoré germanizmy, na pr.: počal rečniť (str. 43), u Hurbana: počal reč držať, čo je rozhodne nesprávne. Inde Chrobák vyhol sa cudziemu zvratu opisom, na pr.: sišiel sa u Vykonala s Hlohovčanmi (str. 49), u Hurbana: držal schôdzku, čo je tiež cudzota. Takéto opravy sú nevyhnutné, lebo ináč chybné zvraty šírily by sa v dnešnej reči. V tejto veci Chrobák postupoval dobre a odstránil cudzoty pôvodiny.

Nemožno nám analyzovať celú Chrobákovu úpravu Hurbanovho textu. Vyžiadalo by si to priveľa miesta. Ako z uvedených príkladov vysvitá, Chrobák miestami dovolil si opraviť i to, čo je dobré u Hurbana. Oproti tomu veľmi často šťastlivo zasiahol do autorovho textu.

Hurbanova próza v Chrobákovej úprave číta sa dobre. Upravovateľovi podarilo sa sprítomniť starého autora. Škoda, že nebol vždy dosť opatrný. *H. B.*

JUSTIČNÝ VZORNÍK. Sostavili Theodor Forgách, dr. Hugo Tänzer a dr. Arnošt Reichard. Sväzok I. Pokračovanie sporné. Vydala Concordia. Bratislava 1934. Strán 516. Cena I. a II. sväzku 300 Kčs.

Slovenská literatúra nemá vedeckých diel z oboru teoretickej právnej vedy. Náš povojnový kultúrny rozmach nezasiahol ešte túto oblasť vedeckej činnosti, hoci bohatá právna minulosť Slovenska oprávňovala by nás k pekným nádejam. Máme síce juristickú fa-

kultu na bratislavskej univerzite, takže od jej založenia bolo dosť času, aby sme sa i s právnymi vedeckými prácami dostali do sveta, a hlavne k svojmu národu, no naše knižné police pre slovenské vedecké práce z oboru práva ostaly až podnes prázdne. Je neuveriteľné, ako môžu učení ľudia pre malicherný rečový truc ostávať na negatívnom stanovisku oproti potrebám Slovenska a vedy. Kto bude raz písať dejiny právnej vedy na Slovensku, poznačí tvrdým perom ľahostajnosť väčšiny učených právnikov, ktorých povolali budovať právnu vedu na Slovensku a pre Slovensko.

Praktická právna veda, slúžiaca potrebám nášho súdnictva a administratívy, má už niekoľko dobrých pracovníkov, medzi nimi aj takých, čo hneď po prevrate priskočili na pomoc a umožnili v slovenskej reči nezbehlým právnikom uplatniť sa v advokátskej a administratívnej práci. Zásluhu o to majú autori slovníkov, vzorníkov, prekladov zákonov, komentárov k zákonom a právnických príručiek. Táto prvá pomoc prišla síce načas, ale bola taká náhla, ba niekedy aj náhodilá, že nemohla vždy zodpovedať, takže ešte dnes bolo by ju treba dopĺňať, oprávať a zdokonaľovať, aby stratila ráz náhodilosti a aby sa z nej vyvinula dokonalá právna služba.

Keby sa začal sbierať materiál pre systematické spracovanie praktických právnych pomôcok, ktoré napomohly pravidelný stav na súdoch a v administratíve, vysvitlo by, že pre naše kultúrne potreby majú viac zdravého smyslu ľudia praktickí ako teoretici, ktorí v svojej povýšenosti proste zabudli byť ľuďmi, pracujúcimi pre svoje okolie.

Ale vráťme sa k veci. Mám pred sebou Justičný vzorník, ktorého autori v pravom čase zapĺňajú citeľnú medzeru v praktických právnych pomôckach, na ktoré sú odkázaní advokáti aj sudcovia. Veď pri dnešnej rýchlej práci najmä advokáti nemajú dosť času na bezvadné vyhotovenie právneho spisu, lebo u nás sú ešte vždy isté rečové ťažkosti, ktoré hlavne starší advokáti nevedia prekonať, a to ani pri najlepšej vôli. Pre nich tento Justičný vzorník bude nevyhnutne potrebný. Nie menší význam má pre začiatočníkov, ktorí na počiatku svojej praxe nevedeli by si dať rady v istých prípadoch, kde sa vyžaduje väčšia skúsenosť. Justičný vzorník spoľahlivým spôsobom upozorňuje praktického právnika i na zákony, ktoré majú vážny zástoj a dôležitý význam so stránky vecnej.

Kniha má tieto záhlavia: I. Pokračovanie pred okresným súdom. — II. Pokračovanie pred pracovným súdom. — III. Pokračovanie pred krajským súdom. — IV. Obnova sporu. — V. Manželské

spory. VI. Pokračovanie pri napadnutí pôvodu zákonitého dieťaťa. — VII. Syndikátny spor. — VIII. Zmenkové pokračovanie. — IX. Autorské právo. — X. Nekalá súťaž. — XI. Rozhorčí súd. — XII. Ustálenie advokátskej odmeny proti vlastnej strane. — XIII. Trestné pokračovanie. — XIV. Trestné tlačové pokračovanie. — XV. Trestné pokračovanie podľa zákona proti nekalej súťaži. — XVI. Trestné pokračovanie podľa zákona o autorskom práve. — XVII. Dôchodkové trestné pokračovanie. — XVIII. Dôchodkové trestné pokračovanie pre skrátenie priamych daní. — XIX. Pokračovanie pri kompetenčných konfliktoch.

Obsah knihy presvedča nás o tom, že autori neuspokojili sa len s každodennými vecami, ale náležitú pozornosť venovali aj zriedkavejším právnym pokračovaniam, čo je so stránky schématickej zvlášť dôležité preto, že je tu vítaný dobrý vzorec i pre zapracovaného právnika.

Dnes, keď sa slovenčina čistí od rozličných cudzôt a kazov, keď chce byť svoja i v právnickej terminologii, pokladám za potrebné povedať niekoľko slov o slovenčine Justičného vzorníka.

Po prevrate hádam advokácia mala najviac rečove vzdelaných odborníkov. Mohlo sa očakávať, že slovenskí právnici radostne sa ujmú praktickej právnej vedy a že vynaložia všetko, aby sa uplatnila bezvadná slovenčina na súdoch i v administratíve. Nestalo sa tak, nádeje sklamaly. Mnohým národovcom neišlo po prevrate o mravné dobro, o kultúrne vymoženosti, ale o slávu, zisk a hmotné pohodlie, takže slovenčina osirela pre osobné starosti povolaných slovenských právnikov. Naša staršia právnicka generácia slabo sa pričinila o to, aby sa právnická terminologia a frazeologia správne utváraly na osoh národného celku, ktorý mal práve v tomto smere najdôležitejší rečový záujem, lebo veď v každodennom živote nemožno povedať niekoľko viet, aby sme slovne a výrazove nenačreli do právnickej terminologie. Planá právnická terminologia kazí aj konverzačnú reč, odkiaľ potom rozličné kazy prenikajú do beletrie.

Vlastnej nedbalosti musíme pripísať, že sa dostaly do nášho právnického slovníka zlé slová, zvraty a výrazy, ktoré odfarbujú a znehodnocujú jadro slovenčiny. Vec je tým povážlivejšia, že pravidelným upotrebovaním kazov nadobudly si domovské právo najmä u mladej generácie, ktorá nie je rečove delikátna a ktorá pri pomýlenom a otupenom rečovom cite zlé pokladá za dobré.

Justičný vzorník usiluje sa správne písať, hoci sa mu to vždy nedarí, keďže advokátska a súdna prax má už svoje vyšliapané

chybné chodníčky, po ktorých voľky-nevoľky musel ísť i Justičný vzorník. Ináč podobná praktická príručka ani nie je povolaná razit nové cesty, hľadať nové spôsoby a možnosti pre právnickú reč. Na ujatých rečových a terminologických zvyklostiach meniť možno len úvahami odborníkov. V súvise s touto vecou nemožno hovoriť o právnickom štýle autorov, lebo väčšinu formulárov neštylizovali sami, ale museli ich prijať už hotové, preto autori ostali po istú mieru závislí od cudzích osnov, ktoré sa nedaly vždy primerane opraviť a upraviť. Ale sostavitelia mali rešpektovať dobré a správne poučenia, uverejnené v Slovenskej reči. Jednak len nejde, aby každý začínal od abecedy. Tam, kde sa žiada nadstavba, disciplinovaný človek nebude márniť čas a silu kopaním nových základov.

Uvediem na ukážku, kde autori nerešpektovali spisovný úzus a správnu terminologiu. Slová a výrazy, kurzívou vysadzané, sú naše opravy:

Theodor-*Teodor,* Arnošt-*Ernest,* Emerich-*Imrich,* ačkoľvek-*hoci,* pojednávanie-*rokovanie,* opis-*odpis,* nemovitosť-*nehnuteľnosť,* prehlásenie-*vyhlásenie,* buď alebo-*alebo alebo,* nezletilý-*maloletý,* zmenečná pôžička-*zmenková pôžička,* zbožie-*tovar,* platca-*platec,* generátor je špatný-*generátor je zlý (planý),* vykázaný advokát-*splnomocnený advokát,* pachtový pomer-*nájomný (árendový) pomer,* dlžím tento obnos-*dlhujem túto sumu,* aby ste udal-*aby ste udali,* utrpel škody-*utrpel škodu,* Pavola Magoča-*Pavla Magoča,* bolo návrh zamietnuť-*bolo treba návrh zamietnuť,* vzali do pachtu môj statok-*vyárendovali (prenajali si) môj majetok (moje gazdovstvo),* stažnosť do usnesenia-*sťažnosť proti usneseniu,* obyvateľ z obce Ondrišeľ* *obyvateľ z obce Vondrišľa,* súdna tabuľa-*súdna tabula.*

Takýchto chýb jesto viacej. Na ukážku uvedieme niekoľko neprípustných dvojtvorov: žalobník-žalobca, vklad-vtelenie, maloletý-nezletilý, plnomocenstvo-zmocnenie a iné.

Rečové a terminologické chyby ostávajú chybami aj v Justičnom vzorníku, ale neumenšujú jeho praktický význam pre právnikov.

Justus.

* Má sa písať *Vondrišeľ,* nie *Ondrišeľ,* lebo slovo nepochodí zo slova *Ondrej.*

Malo by nám viac záležať: ani hlásky sa nevzdať! Kto vzdá sa hlásky, ten vzdá sa aj celého slova a konečne ostane ľahostajný oproti samej národnej reči slovenskej. Tomu bude jedno: slovensky alebo neslovensky hovoriť. *Štefan Hlavatý.*

ROZLIČNOSTI.

Predložky a poriadok slov. — Veľa ráz už upozornila Slovenská reč na nesprávne oddeľovanie jednoslabičnej predložky od pádu podstatného mena, s ktorým súvisí a tvorí jednoduchý slovný výraz. Robili a robia tak i jazykove citlivejší recenzenti v Slovenských pohľadoch a inde. Najhoršie je to s predložkami *na, od, ku, o, za.*

V novej knihe Jégého: Alina Orságová (str. 107) čítame: Stála na už trochu obdratom koberci. Teda — nielen že sa to prieči pravidlám gramatickým, ale zle sa to aj počúva, tým ťažšie vyslovuje.

Ako si vysvetliť, že predložka stojí tak ďaleko od slova, ku ktorému patrí? V čom je príčina tohto zjavu?

Ant. Frinta (Živé slovo, roč. I, 1920) vidí ju vo falošnom prízvukovaní predložkových pádov, a to najmä v školskej praxi: deti vidia medzery v písme, a tento psychologický vplyv predstáv zrakových a umelej analýzy gramatickej pôsobí na pochody svalove akustické — uvoľňuje sa, najsamprv len *zvukove,* súdržnosť, slovný výraz prestáva byť koherentný, rozpadáva sa.

Takéto neprirodzené prízvukovanie vidíme, pravdaže, nielen v škole, ale aj pri prednášateľoch, pri čítaní akéhokoľvek hotového textu, a najmä pri rečníkoch a kázňach, kde sa hlavne uplatňuje prízvuk emfatický (pre zdôraznenie a väčšiu plastičnosť kontrastov ap.); a tu by nám mohla trochu pomôcť i literárna sociologia, špeciálne v našom slovenskom prípade: mnohí slovenskí spisovatelia boli kňazmi a preto z kázní navyklý emfatický prízvuk (predložka stráca prízvuk pre zdôraznenie nasledujúceho slova) prenášali do rozhovoru a tvorby. Tým slovné výrazy prestávaly byť koherentné najsamprv len zvukove, potom i logicky, a len tak bolo možné vsunúť medzi predložku a pád iné neorganické vsuvky, iné slovné druhy, ako to vidíme na spomenutom príklade. Tieto chyby vídame veľmi často nielen u Jégého, ale aj u Vámoša a iných. Rozumie sa, že podobné nesprávnosti možno nájsť i v starších spisoch, veď Jozef Škultéty už dávnejšie pokladal za potrebné ozvať sa Proti kostrbatosti štýlu (viď SP, 1890, str. 552—554, znova odtlačené v SR II, 36—37), kde citoval takýto príklad: „Ku na stole ležiacim hodinkám priložil ruku". — Teda korene zla nachádzame v porušovaní základného ortoepického pravidla o predložkách.

Myslím, že Durdík prvý začal hľadať aspoň čiastočnú pomoc: odporúčal pri takejto emfáze krátku pauzu pred predložkou; teda

na príklad: miesto: a na *tomto* základe my, mladí, budeme stavať, správne: a — *na* tomto základe...

Okrem už spomínaného pokusu o výklad tohto zlozvyku našich autorov, pravdaže, nesmieme zabúdať na vplyv nemčiny, kde možno takýmto spôsobom oddeľovať to, čo logicky k sebe patrí. Nezaškodí tiež pripomenúť, že ono základné ortoepické pravidlo nie je azda len nejakým bezduchým, pedantným postulátom ortoepie a prozodikov, ale súhlasí celkom „s duchom jazyka", čo pozná ľahko každý citlivejší Slovák. Na vete: „Prišiel ku na lúke pod stromom pri potoku pasúcej sa čriede", každý zbadá cudzotu, lebo nepokazený jazykový cit neznesie podobný poriadok slov.

Predložka s pádom tvorí vždy jednotný slovný celok, s jediným slovným prízvukom (vedľajší prízvuk sa pokladá len za sprievodný zjav artikulačného rytmu), nielen to — tvorí aj celok logický. Že porušovanie základného ortoepického (i prozodického) pravidla o predložkách je aj príčinou porušovania celkov logických, ba aj ich smyslu, je celkom jasná vec.

Slovný celok, ako zjav čiro zvukový, nemusí byť vždy závislý od gramatického vzťahu slov, tvoriacich slovný celok. Pravdaže, často sa môžu kryť, a pri predložkách je slovný celok vždy závislý od gramatického vzťahu (O. Zich: O rytmu české prosy, Živé slovo I, 1920).

Preto Jégého veta, z ktorej sme vyšli, má znieť takto: Stála na koberci, trochu už obdratom. *šk.*

Gazdovský, gazdinský. — Pre gazdov máme *gazdovské školy*, no a pre ženy-gazdiny môžeme mať iba *gazdinské školy*. Toto nechcú uznať v Giraltovciach, lebo nedávno naše časopisy priniesly zprávu, že tam založily *Hospodynskú školu*. Istotne zabudlo sa na to, že slovenskú gazdinú či gazdinkú nevoláme „hospodiňou". *Sjo.*

Pečiatka-razítko. — O tom, či má byť „razítko" (s neslovenskou príponou *-tko* miesto *-dlo*) a či *pečiatka*, písať ani netreba, veď Slovákom to odjakživa bola *pečiatka*. „Razítka" slovenčina nepozná. *J. M.*

Vadiť sa-vadiť. — Nakoľko som mohol zistiť, v ľudovej reči nepoznajú sloveso *vadiť* bez zvratného zámena *sa*, preto namiesto „to nám nevadí" hovorí sa *to nám nezavadzia*. *J. M.*

Nie je pravda-nie je pravdou. — V predošlom čísle Slovenskej reči Belo Letz upozornil na chyby pri nominatívnom doplnku, namiesto ktorého celkom nepotrebne nastupuje inštrumentálový doplnok. Kto si článok pozorne prečíta a zamyslí sa nad

príkladmi, musí uznať, že v našich denných časopisoch veľmi často sa hreší proti správnosti jazykovej. Veď vo vyhláseniach, ktoré podľa tlačového zákona redakcia musí uverejniť, takmer denne môžete čítať: „Nie je pravdou..., ale je pravdou..." V hovorovej reči počujeme len zvraty *je pravda, nie je pravda.* Nik nevraví „je pravdou, nie je pravdou". Prečo? Nuž preto, že inštrumentál v tomto prípade značil by nadobudnutú, novú vlastnosť a pod., ktorej predtým nebolo. Keď poviem *už je učiteľom,* to značí, že sa ním len stal. Oproti tomu, keď povieme *on je Slovák,* označujeme tým trvalú vlastnosť, t. j. bol a je Slovák. Rozumie sa, že veta *on je Slovákom* je tiež dobrá, ale má celkom iný význam, lebo značí: on sa stal Slovákom. Teda pozor na tieto jemné a dôležité rozdiely! Ale vráťme sa k vete „nie je pravdou". Môže tu byť inštrumentál? Rozhodne nie, lebo pravda je pojem stály, nepremenlivá skutočnosť, preto treba písať *nie je pravda..., ale je pravda...*

Rozdiely-rozdiele, podiely-podiele. — Koľko roboty majú v tlačiarňach s opravovaním týchto tvarov, a jednako stretáte sa aj v knihách s nespisovnými nominatívmi množného čísla „rozdiele, podiele, diele" namiesto správnych tvarov *rozdiely, podiely, diely.* Veď slová *rozdiel, podiel, diel* skloňujeme podľa vzoru „dub", a nie podľa „meč"!

Nie je-neni. — V reči dobrých autorov badať, že sa vyhýbajú slovu *neni* a namiesto neho dôsledne píše *nie je,* a to v duchu stredoslovenských nárečí. Proti takému postupu nemôžeme mať nijakej námietky, keď ide o prózu, no v reči básnickej možno užiť aj *neni,* najmä keď zvuková stránka reči to požaduje. Netreba vari zdôrazňovať, že ani v básnickej reči nemal by byť tvar *nenie,* keďže je neživý.

Doterajší-dosavádny. — Na žiadosť čitateľov opakujeme: Pravidlá slovenského pravopisu (str. 116) uvádzajú dosaváď = doteraz, dosavádny = doterajší. Znak rovnosti a heslá *doteraz, doterajší* (str. 117) bez uvedenia slov „dosaváď, dosavádny" dokazujú, že v spisovnej reči treba písať len *doteraz, doterajší.* Uznajú túto vec i niektorí naši novinári?

Ohovárať-pomlúvať. — V Novom svete, ktorého redakcia hodne sa stará o čistotu jazyka (v 31. čísle tohoto ročníka, str. 8) našli sme takúto vetu: „... naši národní velikáni by si boli radšej ruku nechali odťať, než aby sa znížili na úroveň klebetárov, ak nie pomluvačov". — Dobre po slovensky je *dať si odťať ruku* (teda nie „nechať"), ale o tom teraz nechceme hovoriť, lebo ide nám o

slovo „pomluvač", ktoré sa začína šíriť v hovorovej i písanej slovenčine. Naši dobrí spisovatelia poznajú *ohovoriť*, *ohovárať*, *ohovárač*, *ohováranie* a pod. A dnes už často čítame „pomlúvať". Je to správne? Stačí nazrieť do Pravidiel slovenského pravopisu, aby sme sa poučili. V nich darmo by ste hľadali heslo „pomlúvať", niet ho tam, ale majú *ohovoriť*, *ohovárať*. Z toho vyplýva, že sloveso „pomlúvať" nepokladajú za vhodné pre spisovnú reč. Preto aj naše súdy maly by trestať pre ohováranie, a nie „pre pomluvu".

Inštrumentále tŕním, prútím, kvietím. — Podľa zásady, že dve dlhé samohlásky nemôžu ísť za sebou, píšu „tŕnim, prútim, kvietim" a pod., ale to je nesprávne, lebo v spisovnej reči v istých prípadoch zákon o dvoch dĺžkach nemá absolútnej platnosti. Pravidlá slovenského pravopisu (str. 36) učia, že krátenie nenastáva „v dlhých koncovkách podstatných mien typu „znamenie", a to vo všetkých pádoch, na pr.: n., a. *siatie*, g. *siatia*, d. *siatiu*, l. *siatí*, i. *siatím*." Podľa tohto pravidla neslobodno krátiť ani v inštrumentáloch *tŕním, prútím, kvietím* a pod.

Živio! — Pozdrav *živio* je pôvodu srbochorvátskeho. Na Slovensko dostal sa v čase priateľských stykov s južnými Slovanmi, tesne pred revolúciou roku 1848. O tom aspoň svedčí poznámka J. M. Hurbana (Nitra V, 1853, 255), ktorý v svojich Slovenských žiakoch poznamenal*: „Treba znať, že bár Slováci pospolití nemali známosti čo sa v Horvatsku robí, predca to slovo „živio" ako k výkrikom príhodné lahko sa ujalo, tak že sme neraz maďarónskych kortešov očuli volať svojím patrónom na zdravie a slávu: živio!" — Pravda, zvrat *nech žije* bol v reči už dávnejšie, rovnako aj latinské *vivat*, voľakedy veľmi obľúbené u nášho zemianstva. Je ozaj zaujímavé, že pozdrav *živio* ujal sa pomerne chytro a že priam tak chytro zaniklo *vivat*. To si možno vysvetliť len tak, že nové slovo *živio* malo oporu v svojom slovanskom pôvode. V slovenčine má ono aj význam dejinný, a preto ho netreba vylučovať.

Glej. — Odpoveď čitateľovi. — Nie, slovo *glej* nie je cudzieho pôvodu. Súvisí ono so staroslovienskym *klějь*, ktoré predpokladá praslovanský tvar *kvlějь*. Je známe vo všetkých slovanských jazykoch, lenže sa píše s počiatočným *k*-, na pr. poľsky *klej*, česky *klí* aj *klíh*, slovinsky *klej*, bulharsky *klej*, srbch. *klija*, rusky *klej* (viď Berneker, SEW 659). V slovenčine, pravdaže, počiatočné *k* zmenilo sa v *g* pred nasledujúcou znelou spoluhláskou *l*. Preto dnes píšeme fone-

* Citát z Hurbana neupravili sme podľa terajšieho pravopisu.

ticky *glej, glejáreň, glejiť, glejovať*. Popri tvare *glej* v nárečiach zachovaly sa tvary na *-ie*, na pr.: *glia, glie, klia, klie* (porovnaj Kálal, Slovenský slovník, 1924, str. 148 a 241, Jančovič, Maďarsko-slovenskí slovňík, 1848, str. 77). Pravda, v spisovnej reči je len *glej*.

Poriadok slov. — Vše sa stáva, že nedostatočnou starostlivosťou o správny poriadok slov vo vete vzniknú nesrozumiteľné výrazy, alebo celkom sa premení význam vety. Taká vec sa prihodila aj redakcii Nového sveta (ročník 9, č. 29, str. 7), kde sme našli túto vetu: „Preto, že *cukor vyrába nikotín*, môžeme pokladať za dokázané riešenie problému, prečo utišuje fajčenie u hladného človeka chuť k jedlu." — Nehľadiac na neobratnú štylizáciu celej vety, všimnime si len tej časti, ktorú sme typograficky vyzdvihli. Vraj „cukor vyrába nikotín", ale podľa smyslu celého článku ide priam o opak. Veď autor chcel povedať, že *nikotín vyrába cukor*. Omylom teda zamenil podmet predmetom a z toho vznikol opačný smysel. Preto dávajme pozor na poriadok slov! — Veď podmet musí stáť pred predmetom, a to najmä v tých prípadoch, kde zámenou ich miesta vo vete mohol by vzniknúť opačný smysel.

Kysuckonovomestsko? — V istom slovenskom večerníku dôsledne píšu „Trenčiansko, Nitriansko" namiesto vžitých názvov *Trenčianska, Nitrianska*. Pred niekoľkými dňami čítali sme už i „na Kysuckonovomestsku". U nás hovorí sa len *pri Kysuckom Novom Meste* alebo prosto *na Kysuciach*. — Veď miestne názvy na *-sko* označujú v slovenčine krajiny, štáty. Môžeme povedať *Nitriansko*, pravda, len vtedy, keď tým myslíme Pribinovo kniežatstvo.

Konsonant-konzonant. — Pôvodnú latinskú skupinu *-ns-* medzi samohláskami vyslovujeme ako *-nz-*, na príklad: *konzekventný, konzervatívny, konzul* a pod. Priam tak i píšeme. Ale pri slove *konsonant* žiada sa písať *-ns-*, hoci vyslovujeme *-nz-*. Prečo? Lebo okrem slova *konsonant* máme aj slová *sonantný, sonanta* a pod., ku ktorým sa priraďuje slovo *konsonant*. V tomto prípade musíme písať *-ns-* podľa zásad etymologického pravopisu.

Pokladať-považovať. — Opäť upozorňujeme, že so stanoviska správnosti jazykovej prednosť máme dať väzbe *pokladať niekoho za niečo*.

Oprava. — V 1. čísle III. roč. (str. 11, 6. riadok zdola) má byť: Le peintre peint les tableaux.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Knihtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.